

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science
Volume 6 Issue 4, p. 191-228, April 2013

OSMANLI DÖNEMİNE KADAR TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİ VE HAÇLI SEFERLERİ

*TURKISH-FRENCH RELATIONSHIPS PRIOR TO THE
OTTOMAN ERA AND THE CRUSADES*

Yrd. Doç. Dr. İsmail CERAN

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi

Abstract

A long standing Turkish-French relationship exists, extending back to a period prior to the Middle Ages in Europe.

Attila the Hun's failure to capture Paris during his Roman Gaul expedition solidifies the existence of this relationship dating back to the European Hunnic empire. Some Arab and Western sources, albeit stories, claim that the French and Turks are descendants of Prophet Noah's son Japheth; in effect deeming them to be cousins.

These stories depict 'Greek invaders who overreacted to the capture of the beautiful Helena, organising an expedition to Troy as an act of retribution. Those who escaped the slaughter that befell the city moved to the West and Aeneas (Ene) arrived in Latium as a precursor to the birth of a second Troy in Rome. As for Francion, who fled the city of Tuna in order to avoid paying the Roman Empire taxes, he subsequently received the title of Francus. The Franks then declared their independence by instilling the idea in others that they are exempt from paying any taxes (frank itself means free) and that they are in effect equal to the other European tribes that made up the population in the continent. These historical themes emphasize that the French did in fact migrate from the east to

the west, hence pointing to the advent of the narrative that the French are related to the Turks.

Both in Europe during the 5th and 6th century Germanic (Teutonic) monarchies and after Fatih's conquest of Istanbul, the French have felt the need to either align or to associate their dominion to the Roman Empire, thus highlighting the common culture that are shared between the two peoples.

The uncertainty that had developed in the Turkish-French relationship following the demise of the Hunnic empire in Europe regained clarity with The Crusades.

Following the recapture of Spain and Sicily from the Muslims, Western Europe and in particular the French in the 11th century entered deep into the Islamic world, beginning what was termed The Crusades, against an enemy state (people) with the slogan of "liberating the Holy Lands."

The seizure of the coastal areas of Syria and Palestine were followed by the establishment of Crusader States encompassing Urfa, Antioch (Antakya), Tripoli (Trablusşam) and Jerusalem which lasted almost two centuries.

The French kings and noblemen, who personally took part in the First, Second and Third Crusades, hampered the Muslim Turkish settlements in Anatolia. Whilst they were harming the Turks, the French did not neglect to take advantage of the riches and the cultural developments that were taking place in the East.

Key Words: Attila, Turkish, French, Crusades, Jerusalem.

Öz

Türk-Fransız ilişkileri Ortaçağ Avrupa'sı öncesine kadar uzanan uzun bir evreyi kapsamaktadır.

Avrupa Hun İmparatorluğu dönemine dayanan ilişkiler, Atilla'nın Galya seferinde Paris önlerinde durdurulması ile somutlaşmıştır. Bazı Arap ve Batılı kaynaklarda, Franklarla (Fransızlarla) Türklerin Nuh'un oğlu Yafes'in soyundan geldikleri, yani kuzen oldukları rivayetleri masallara dayansa da kendini göstermektedir.

Bu masallardaki; "Yunan istilacılar güzel Helena'nın kaçırılmasına gereğinden fazla tepki göstererek Troya'yı cezalandırmak için bu şehre bir sefer düzenlerler. Şehirde kıyımdan kurtulanlar Batı'ya doğru kaçar, Aeneas (Ene) ikinci bir Troya olacak Roma'nın doğacağı Latium'a varır." "Roma İmparatoru'na vergi ödememek için Tuna'yı terk eden Fransiyon'a gelince Franküs (Francus) unvanını aldı". Frank, her tür vergiden muaf olan (zaten "franc" hür demektir) ve Avrupa nüfusunu oluşturan diğer boylarla eşit olduklarını kabul ettirip bağımsızlıklarını ilan ettiler" konulu temalar, onların doğudan batıya göç ettiklerini, yani Türklerle akraba oldukları tezinin ortaya çıkışını vurgulamaktadır.

Gerek Cermen kralları V. ve VI. yüzyıllarda Avrupa'da, gerekse Fatih fethinden sonra İstanbul'da, hâkimiyetlerini Büyük Roma İmparatorluğuna dayandırma veya onunla irtibatlandırma ihtiyacı duymuşlardır. Bu da iki milletin ortak kültürünü yansıtmaktadır.

Avrupa Hunları sonrası belirsizleşen Türk Fransız ilişkileri Haçlı Seferleri ile tekrar belirginleşmeye başladı.

Batı Avrupa ve özellikle Franklar, İspanya ve Sicilya'nın Müslümanlardan geri alınmasından sonra, XI. yüzyıl sonunda "kutsal toprakları kurtarma" parolasıyla Haçlı seferleri adı verilen seferleri başlatarak düşman devlet(millet) olarak İslam ülkelerinin kalbine kadar uzandılar.

Suriye ve Filistin sahil bölgelerini zapt edip, yaklaşık iki yüzyıl sürecek Urfa, Antakya, Trablusşam ve Kudüs'te Haçlı devletleri kurdular.

Birinci, İkinci ve Üçüncü Haçlı seferlerine bizzat katılan Fransız kralları ve asilzadeleri Anadolu'da oluşmakta olan Müslüman Türk yerleşmesini sekteye uğratmıştır. Türklere zarar verirken, doğunun zenginlikleri ve kültürel gelişiminden faydalanmayı da ihmal etmemişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Attila, Türk, Fransız, Haçlılar, Kudüs

GİRİŞ

Türk-Fransız İlişkileri

Tarihte Türk-Fransız ilişkileri uzun bir dönemi kapsamaktadır. "Kadim dost" diye nitelendirilen Fransızlar'la Türkler'in ilişkilerinden olumlu bir şekilde bahsetmek istenildiğinde; Kanuni Sultan Süleyman ile I. François arasında kurulan ittifaktan söz ederek konuya başlamak adet haline gelmiştir. Nitekim Babîâli ile Fransa Krallığı arasında kurulan bu ittifak, Maximilien Robespierre'e "Türkiye Fransa'nın en eski ve sadık müttefikidir" dedirtecek kadar, asırlar boyu çok ayrıcalıklı bir şekilde süregelmiştir.

Başlangıçta askerî, ticarî ve siyasî alanlarda kurulan bu ittifak daha sonraki dönemlerde işgalci ve kültürel boyutuyla farklı bir mecrada seyretmiştir. Bir yandan Humbaracı Ahmet Paşa adını alan Kont De Bonneval gibi Fransızlar, Türkçeyi öğrenerek Sultanların hizmetine girmişler, öte yandan Babîâli, Avrupa'yı üstün kılan teknikleri ve gelişmeleri öğrenmek üzere, ileride yüksek kademelere gelecek memurlarını, Fransa'ya göndermiştir. Böylece Osmanlılar, Fransızlar'ın dilini, ilkelerini, kültürlerini, nev'i şahsına münhasır bir sentez oluşturarak öğrenip uygulamaya çalışmışlardır.

Tabi olarak, maddi çıkarların ve siyasî kaygıların yönlendirdiği iki taraflı ilişkilere, zaman zaman ikiyüzlülüğün, hatta düşmanlığın bile damgasını vurduğu görülmüştür.

Bu bağlamda, bir yanda taht kavgasında yenik düşen Cem Sultan Fransa'da konuk ve tutsak muamelesi görürken, öte yanda başlangıçta fayda sağlayan kapitülasyonlar, sonraları Osmanlı ekonomisi için yıkıcı rol oynamayı sürdürmüştür.

Öyle bir zaman gelmiş ki, "Kadim dost" diye nitelendirilen Fransızlar, Osmanlı'ya ait Cezayir, Tunus, Mısır vb. yerleri işgal etmiş; ama Ruslarla yapılan Kırım Savaşı'nda Osmanlı'nın yanında, kimi zaman da Çanakkale'de olduğu gibi karşısında yer almıştır. Zamanla Atatürk'ün asilce ifade ettiği, karşılıklı saygı üzerine kurulu bir çeşit silah kardeşliği doğarak üstün insanlık örneği sergilenmiştir.

Bununla birlikte, I.Dünya Savaşı sonrası ülkemizi işgal eden Batılılar arasında Fransızlar yer almış olsalar da, Fransa, Anadolu'da Mustafa Kemal tarafından başlatılan bağımsızlık hareketini tanıyan ilk Batılı devlet olmayı bilmiştir.

Avrupalılarda, "Türkler insanlık tarihinde Pasifik'ten Akdeniz'e, Pekin'den Viyana'ya, Cezayir'e oradan Troyes'e uzanan iki bin yıllık tarih demektir; kaderleri dünyanın tüm eski halklarının kaderiyle harmanlaşmıştır ve tarihimizdeki pek çok büyük olayda, onların payı ya da etkisi söz konusudur."¹ Anlayışı bugün bile hâkimdir.

Netice itibariyle bugün Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı olan ülkemizin, bu mirasına bağlılığı ile Batı modernliğini bağdaştırma çabasını sürdürürken büyük ölçüde Fransız dili ve kültürünün açık bir şekilde etkisinde kaldığını söyleyebiliriz.

I.TÜRKLER'LE FRANSIZLAR'IN İLK KARŞILAŞMASI

1.Avrupa Hunları – Attila ve Fransızlar

Türk-Fransız ilişkilerinin Avrupa'da kurulan ilk Türk devleti olan "Avrupa Hun Devleti (375-469)" döneminde başladığını söyleyebiliriz.

Bu dönemde Macaristan'ı üs edinen Attila (434-453), "Cihan hâkimiyeti Mefkûresi" için 451-452'de düzenlediği seferlerle Doğu ve Batı Roma'yı vergiye bağlamıştır.

Hatta Roma'yı bile fethedecekken Papa'nın araya girmesiyle, bu işten vazgeçmiştir. Roma prensesi ile nişanlı olduğundan, Roma topraklarında hak iddia edip, 451'de Galya seferine çıkmıştır.

Bozkırlardaki uzun sessizlikten sonra böyle birden ortaya çıkışlarıyla yeryüzü, yankıları birbirini izleyen dalgalarla sarsıldı. Attila, Cengiz Han, Timur geriye korkunç anılar bıraktılar.

¹Jean-Paul Roux, *Histoire des Turcs: Deux milles ans du Pacifique à la Méditerranée*, (Paris 2000), s.17

Ptolémée'nin (Ptolemaios) belirlemelerini doğru kabul edersek, Hunlar MS II.yüzyılda Aşağı Volga bölgelerine yerleşir. Ayrıca II.yüzyılda İskandinav'yadan inerek, Dinyeper'in batısına yerleşen Gotlarla da (Goths) komşu olurlar. Hunlar 374-375 tarihlerinde Balamir'in önderliğinde Don ve Dinyeper'i geçerek Cermen kökenli Vizigotlara, Ostrogotlara ve Alanlara saldırırlar. Romalılar onlara saygı duyuyor olmalıydılar: Hunlar'dan korkmak ziyade onlara hayrandılar. Hatta Romalılar çocuklarını Hunlara rehin olarak sunup, karşılığında Vizigotlara (427), Fransızlara (428) ve Burgondlara (430) karşı kendileriyle ittifak yapmalarını istiyorlardı. Dolayısıyla o tarihlerde Galya'da, İtalya'da hatta Toulouse'a kadar uzak bölgelerde Hun atlıları görülmekteydi.

Attila 434 yılında kardeşi Bleda ile birlikte iktidara geçer. 445 yılında kardeşinin ölümünden kısa bir süre sonra batıda iki sefere çıkar. Bu iki sefer Attila'yı "Tanrının Gazabı"na (Tanrı Kırbağı) dönüştürecek ve tüm yaşamı boyunca elde ettiğinden çok daha fazla şöhrete kavuşturacaktır. Artık kendisi, "geçtiği yerde ot bitmeyen adam", ya da "atının bastığı yerde asla ot bitmez" denen adam, o zamana kadar hiç dikkat çekmeyen askerleri Hunlar ise, insanlıktan nasibini almamış yaratıklar olarak anılmaya başlanır. Onun atom bombası kadar caydırıcı bir silah olan dehşet salma silahına dayalı metotları kayıtsız şartsız teslimiyet ile toptan imha dışında hiçbir seçenek bırakmıyordu.²

451 yılında Attila, Tuna (Danube) ve Ren (Rhin) nehirlerini geçerek Roma İmparatorluğu topraklarına girer ve burayı tıpkı bir bomba gibi ani ve şiddetli bir biçimde vurur. Siteler (Şehirler) ya para ödeyecek ya da yakılacaktır. Sonuçta Trèves, Metz, Laon, Troyes, Saint-Quentin, Auxerre, Lutèce (Paris), Orléans şehirleri hem para öder hem de yakılırlar. Korku içindeki halk devasa bir göç dalgası halinde yollara dökülür, tepelere, ormanlara kaçar. Hunlar, Roma İmparatorluğu içinde de görev yaptıklarından iyi tanınıyorlardı. Attila'nın geçtiği her yerde; Troyes'de Loup, Orléans'da Aignan, Lutèce'de (Paris) St.Geneviève³ (azize) gibi bakireler, piskoposlar eli kolu bağlı olan Galya (Fransa) için kendilerini feda ederler. Attila ise ilerlemesini yavaşlatan ağır ganimetinin yükü altında iki büklüm yurduna dönme hazırlığındadır. İşgal ve yağmaya maruz kalan topraklar yardım çığlıkları atmaktadır. Geç de olsa Aetius'un lejyon birlikleri ve Galyalılar'dan oluşan yardımcı kuvvetler şanslarını bir kez daha denemek isterler. 20 Haziran 451 tarihinde Troyes'in yirmi kilometre dışındaki Catalaunum ovalarında (Champs Cataulniques) Hunlar'a yetişirler.

²J-P.Roux, *Histoire des Turcs*, s.57-60; Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, Çeviri Editörü, Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara 2011, s.243-247, 258-261; André Bendjebbar, *Histoire de France*, (Paris 1986), 27

³Herkes Hunlar'ın önünde kaçarken, o sırada, güçlü karakteriyle Sainte Geneviève adlı genç bir kız, Parislileri (Lutèce-Paris) Hunlar karşısında şehirlerini cesaretle savunmaya ikna edip onlara şöyle hitap etmiştir; "Erkekler eğer savaşmaya güçleri yetmiyorsa isterlerse kaçsınlar. Biz kadınlar olarak Tanrı'ya dua ediyoruz. Tâ ki yalvarışlarımızı duyuncaya kadar..." Gerçekten de Attila Paris'e girememiştir. (Histoire CM1 CM2, Paris 1985, 35)

Attila savunmada beklemektedir. Ama bu durum ona göre değildir. Bozkır insanı inisiyatifi elinde bulundurmalıdır. Üzerine gelen ordu, Galya-Romenlerden ve aralarında Loire'lı Alanlar'ın (Alains) ve Théorodic'in yönetimindeki Vizgotların da bulunduğu her türden barbardan oluşmuştur. Attila yenildiği takdirde, savaşlarının bütün meyvelerini, itibarını ve o gün kendi tarafında olan Frenkler (Francs), Ostrogotlar ve Gepidler (Gépides) gibi vasallarını ve uzaklarda, bozkır ormanlarında yaşayanların sadakatlerini kaybedecektir. Eski bir taktiğine başvurur; yük arabalarını arkasında gizlenebileceği bir siper meydana getirmeleri için daire şeklinde dizdirir. Daha sonraysa Attila gece karanlığından yararlanarak geri çekilir ve Ren Nehri doğrultusunda yola koyulur. Aetius şafak vakti savaş alanında tek başına kaldığını fark eder ve Hunları yendiği için övünür durur.⁴

Elbette Hunlar yenilmemişlerdir, belki sadece zamanın kurnaz propagandacıları kendi çağdaşlarını onların yenildiklerine ikna etmeyi başarmışlardır. Oysa Hunlar savaştan hiçbir zarar görmeden çıkarlar. Hatta ordunun gücü öylesine yerindedir ki, Attila bir yıldan az bir zaman sonra yeni bir sefere çıkar. Bu defa artık alacağı bir şey kalmayan Galya'ya değil, İtalya'ya doğru yola koyulur. Latin şehirleri birbiri ardına düşer, Papa Attila'nın karşısına çıkar ve kendisini çekilmeye ikna eder. O da Loup gibi, Aignan gibi, Paris'in (Lutèce) koruyucusu Nanternli genç kız Geneviève gibi Aziz Büyük Léon (Grand Léon) adıyla ermişler listesine eklenir.

Attila 453 yılında vefat eder ve imparatorluğu bir anda parçalanır. Galyalılar ise artık Hun tehlikesinden ve Attila korkusunda emin olurlar.⁵

Halkı için "Babacık" olan Attila başka halklar için ise Tanrı'nın gazabının tecessümüydü- en azından bazı kültürler onu bu gözle görmüşlerdir. Hunların zarar ve tahribatından başka bir şeyi hatırlamayan ortak Avrupa geleneğinin aksine ülküleştirilmiş bu kahramana son derece bağlı olan gelenekler de mevcuttu. Almanların destan-şarkıları Nibelungen ile Burgonyalılarının (Bourgondes) epik şiirleri birbirine oldukça yakındır. Bu şarkılarda örneğin "Attila'nın sarayındaki Burgonyalı Krallların Şarkısı" ya da "Attila'nın Ölümü"nde Attila, yani Atlı (süvari), iyi kalpli koruyucu baba olarak anılır. Aslında Frenklerin (Frenklerin bir kısmı Attila'ya katılmışlardı) doğuşuyla ilgili olmasına rağmen Alsace yöresine ait bir destan olan Azize Odil'de (Sainte Odile), Odil'in babası Ethelrik'in (muhtemelen Atlı'nın veya İdil'in değişik söylenişi) ve kuzeni Azize Hunna ile kocası Hunno'nun Hunnawihir isimli bir şehirle bağlantılı oldukları anlatılır.⁶

⁴Attila St.Geneviève'in dualarıyla korunan Paris'e dokunmaz. Ama Châlons yakınındaki, atlılarına çok uygun otlakların uzandığı Champs Catauliniques'te, Aetius'un komutasında Teodoric'in Ostrogotlarından ve "Denizden doğmuş" Merovig'in Salique Franklarından oluşturduğu koalisyon karşısında çok kanlı bir yenilgiye uğramıştır. Attila'nın Ren Nehrinin gerisine çekilmesi, Batı Roma İmparatorluğu adına kazanılan son zafer olmuştur. (N.Davies, *Avrupa Tarihi*, s.261)

⁵J-P.Roux, *Histoire des Turcs*, s.62-63

Hunlar 451'de Troyes'da yapılan büyük bir savaş sayesinde batıdan geri püskürtüldüler (J.M.Roberts, *Avrupa Tarihi*, (trc. Fethi Aytuna), İstanbul 2010 ,s.112)

⁶J-P.Roux, *Histoire des Turcs*, s.64

2. Türk Fransız Akrabalığı

Mürücü'z-zeheb ve Kitâbü't- tenbîh adlı eserlerin sahibi Mes'ûdî (X.yüzyılın ortaları), Franklar'ın Nuh'un oğlu Yâfes'in soyundan olduklarını, cesur, iyi organize edilmiş, disiplinli insanlardan meydana geldiklerini, geniş ve düzenli bir ülkelerinin bulunduğunu, 150 kadar şehre sahip olduklarını ve başşehirlerine Bariza (Paris) dediklerini kaydetmektedir.⁷

Buna karşılık, Türkler'in de, Nuh Peygamberin oğlu Yâfes'in Türk adında bir oğlunun neslinden geldikleri rivayet edilmektedir.⁸

Prof. Dr. Pierre Chuvin, "Fransa-Türkiye İlişkileri, Efsaneler dünyasından bir akrabalık" adlı yazısında şu bilgileri vermektedir:⁹

"VII. yüzyıl'dan XVI. yüzyıl'a kadar dönem dönem gündeme gelen bir efsane, Fransa krallarının ve Avrupa halklarının "Troya kökenlerini" dillendirerek, Fransız ve Türk halklarının akrabalığından dem vurur.

Konstantinopolis'in 29 Mayıs 1453'te II. Mehmet tarafından fethedilmesi, bir meşruiyetin diğerinin yerini aldığı çok açık bir göstergesiydi. Fatih Sultan Mehmet yine de belli bir devamlılık sağlamaya önem verdi. Nitekim "Kayser-i Rum" yani "Romalıların İmparatoru" unvanını aldı. Bu unvan Roma şehrine sahip olduğunu ifade eder. Söz konusu şehir, ister İtalya'da Tiber Nehri kıyısındaki ilk Roma olsun, ister Boğaziçi'ndeki ikinci Roma.

1453'te Bizans İmparatorluğu İtalya'daki Roma'yı terk edeli (476) neredeyse bin yıl olmuştu. Ancak 476'da Doğu Roma'ya yani Konstantinopolis'e İmparatorluk iktidar sembollerini yollayan Cermen kabile lideri, ne İmparatorluğu yıkmak ne de İmparator'un yerini almak istemişti. Konstantinopolis hükümdarının göstermelik egemenliği altında hükmetmek onun için yeterliydi.

Frenk kralı Clovis (ö. 511) de farklı davranmayacak, kabilesi karşısında gücünü krallığından alırken, diğer devletler karşısında Roma İmparatorluğu konsülü unvanını kullanacaktı.

O halde Doğu ve Batı Roma imparatorluklarının son kalelerinin yıkılmaları aynı siyasi sonuçları doğurmadı. Doğu'da 1453'te durum açıktır; Sultan'ın tüm dünyayı yönetme hakkı tartışmasız sağlanmıştır. Batı'da ise 476'dan itibaren iktidar krallar arasında parçalanıp paylaşılır. Boş kalan İmparatorluk tahtına, bir süre için 800

Tanrı'nın Kırbağı" "le fléau de Dieu, Scourge of God" diye anılan Attila'nın, 453 yılında son eşi tarafından gerdek gecesini öldürüldüğü söylenmektedir.

⁷ İsmail Soysal, "Fransa-Türk-Fransız İlişkileri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), c.XIII,s.181; Işın Demirkent, "Fransa-Tarih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), c.XIII, s.173-176

⁸ Cemal Anadol, *Türk Kültür ve Medeniyeti*, İstanbul 2002, s.63

⁹ <http://www.ambafrance-tr.org/spip.php?article841>

yılında Roma'da Papa'nın elinden taç giyen Charlemagne oturur ve daha sonra kurulacak "Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nun temellerini atmış olur.

Bu İmparatorluk ise, 1802'ye kadar varlığını koruyacak, son mirasçısı Habsburg Hanedanı da Osmanlı'nın değişmez hasımlarından biri olacaktır. Habsburg hanedanı, Batı'daki kralların da "doğal" düşmanı olmuştur. Bu krallar hükümlerinde onunla boy ölçüşemeseler de, evrensellik iddiasında olduğu halde, kısa sürede "Romalı" dan çok "Cermen"e dönüşen bir imparatorluğa her türlü bağımlılığı reddediyorlardı.

Fransa kralları toprakları üzerindeki bağımsızlıklarını hukuki bir çerçeveye oturtmak için, imparatorlukların birbirini takibi ve iktidarın devrine ilişkin Antik Çağ teorilerini kendi kullanımlarına uyarlayacak bilge din adamlarının ve vakanüvislerin yardımına başvurdular. Ve işte burada, Fransızlar, pek inandırıcı olmasa da, bir hakkın ispatı için gerekli gözüken kalıplar dâhilinde Türkler'le "kuzen" olduklarını keşfettiler...

Tarihin arkasına saklanan efsane, M.Ö. XII. yüzyıl'da Troya'da başlar. Yunan istilacılar güzel Helena'nın kaçırılmasına gereğinden fazla tepki göstererek Troya'yı cezalandırmak için bu şehrin sonunu getiren bir sefer düzenlerler. Kıyımdan kurtulanlar Batı'ya doğru kaçar; Aeneas (Ene) ikinci bir Troya olacak Roma'nın doğacağı Latium'a varır. Antenor da Adriyatik'in en kuzeyine, Venedik ve Padova'nın kurulacağı bölgeye ulaşır.

Tüm bunlar özellikle Augustus döneminde, Vergilius'un Aeneis kitabında aktardığı Roma efsanelerine denk düşer. Bu destan, sürgünden yeni bir vatanın inşasına, başarısızlıktan çarpıcı bir zafere giden yoldur. Yeryüzündeki en parlak gelecekte, Roma'nınkinden bahseder. Aeneas'ın kaçıışı Roma İmparatoru Augustus'un zaferini hazırlayan ilk basamaktır. Aeneis'in esas amacı, artık tüm Akdeniz'e yayılan Roma İmparatorluğu iktidarının Roma'yı başkent olarak koruması ve başkentini Doğu'ya taşınmaması gerektiğini savunmaktır.

VII. yüzyıl'dan itibaren, yeni Aeneis'den oldukça uzun zaman sonra, özellikle de Historia Francorum'un yazarı Fredegaire tarafından bu efsaneye beklenmedik eklemeler yapılmıştır.

Efsaneye Aeneas'ın ağabeyi Friga'nın oğlu Fransiyon (Francion) adında biri daha eklendi (ya da uyduruldu), bu kişi tabii ki Frenklerin atasıydı. XIII. yüzyıl'dan itibaren Grandes Chroniques de France'da (Fransa'nın Büyük Vakanüvisleri) yeniden gündeme gelen efsane, XIV. ve hatta XV. yüzyıl'da daha da zenginleştirildi. Aeneas'ın soyağacı genişletildi ve aileye Makedonların ve Büyük İskender'in atası yanı sıra, Türgötüs (Turgotus) ya da Türküs (Turcus) denilen birisi daha katıldı. Bu Türküs tabii ki Türklerin atasıydı. Böylece Türküs ve Fransiyon kuzen oluyorlardı (çünkü Fransiyon Hektor'un oğlu, Türküs de Troilus'ün oğluydu); ve adı Tuna olan bir nehirde yaşıyorlardı".

Halkı sonradan Ren Nehri'ne yerleşen Fransiyon'a gelince, Roma İmparatoru'na vergi ödememek için Tuna'yı terk ediyor ve Franküs (Francus) ünvanını alıyordu, vakanüvisin anlatımına göre bu da "yavuz" anlamına gelmekteydi.

Bu şekilde akrabalıklar yaratılmasının amacı ortadadır. Böylece cesaretleriyle her tür vergiden muaf olan (zaten "franc" hür demektir, yani vergiden muaf) ve Avrupa nüfusunu oluşturan diğer boylarla eşit olduklarını, kardeş olmasalar bile en azından kuzen olduklarını kabul ettiren Franklar (yani Fransızlar) bağımsızlıklarını ilan ederler.

Franklarla kurmuş oldukları bağlar sayesinde Türkler, Tuna havzasına hâkim olmaya başladıkları dönemde Avrupa "ailesine" dâhil olmuşlardır. Siyasi koşullara göre bu akrabalık bağları, Frankların ilk başkenti Sycambria'nın bulunduğu Tuna bölgesi üzerinde olası hak iddialarına gerekçe teşkil edebileceği gibi, bir ittifakı doğrulamak ya da tersine, taleplere destek sağlamak için, değişik amaçlarla da kullanılabilirdi. Yakınlarındaki Sycambria, Hunların lideri Attila'nın da başkenti olmuştu. Zaten Macarlar da kendilerini Hunların torunları olarak görüyorlardı. O dönemdeki Fransız aydınları arasında, Paleologos hanedanından gelen imparatorların dinden sapmış olduklarına inananlar, Konstantinopolis'in fethinin Troya'nın Yunanlar tarafından yok edilmesinin bir intikamı olduğunu düşünürler. "Konstantinopolis'in Düşüşü" adlı eserinde Tours'lu Liquainus da bunu savunur (Vakanüvisi İmbroslu Kritovulos'a göre II. Mehmed, Troya önünde düşüncelere dalmıştır).

Haçlı Seferi tarihçileri ve taraftarları ise, (Surlu Guillaume, Papa II. Pius) Türkleri (dönemine göre Selçuklu ya da Osmanlı Türklerini) Fransiyon'un kuzenleri olarak değil de "İskitler" in, yani bozkırlarda yaşayan göçebelerin torunları olarak görmeye çok daha yatkındırlar.

Fransa krallarının ve Avrupa halklarının "Troya kökenleri" konusundaki bu bütünleştirici ve bir anlamda eşitlikçi efsane, XVI. Yüzyıl'ın en başlarında, vakanüvis Jean Lemaire des Belges tarafından tekrar ele alındıysa da, tarih bilgisinin XVI. Yüzyıl'da kaydettiği ilerleme kısa sürede bu efsaneyi gözden düşürdü.

Çünkü hiçbir Antik belgede, Fransiyon'dan bahsedilmiyordu. Buna rağmen, sonraki iki yüzyıl süresince efsane gitgide azalan bir taraftar kitlesi bulmaya devam etti. Ta ki romantizm akımı, başka bir efsane olan, "Galyalı Atalarımız" efsanesini yaratana dek.

Cesur görünümünün altındaki üstünlük duygusuyla Galyahılar, “Troya kökenleri” kadar hayali ancak ondan daha dar görüşlü ve çok daha tehlikeli bir milliyetçiliğin taşıyıcısı oldular.¹⁰

II- ANADOLU’DA İLK KARŞILAŞMA ve HAÇLI SEFERLERİ (1096-1291)

Fransızlar’la Anadolu Türkleri’nin tanışması, Fransa’da Germen asıllı Frank hanedanlarının hüküm sürdüğü yıllarda düzenlenen I. Haçlı Seferi’ne (1096) rastlar.

Batı Avrupa dünyası ve özellikle Franklar, İspanya’nın büyük kısmı ile Sicilya adasının Müslümanların elinden alınmasından sonra, "kutsal toprakları kurtarma" parolasıyla Haçlı Seferleri¹¹ adı verilen saldırı dönemini başlatarak İslam ülkelerinin kalbine kadar uzandılar.

Kudüs ile birlikte Suriye ve Filistin sahil bölgelerini zaptedip Urfa, Antakya, Trablusşam ve Kudüs’te Haçlı devletleri kurdular. Bu durum, yaklaşık iki yüzyıl boyunca Müslümanları Franklar’la yakın bir temas içine soktu.

Orta Çağda, Papa’nın, Hıristiyanlar üzerinde etkisi çok büyüktü. O, insanları istediği doğrultuda yönlendirebiliyordu. Papa II. Urban (Urbanus), Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen Kudüs şehrini, Müslümanların elinden almak için Avrupa devletlerini harekete geçirdi. Kudüs’ü, Hıristiyan dünyasının bir kurtuluş sembolü haline dönüştürdü. Hıristiyanlar, Kudüs’ü alarak Hz. İsa’ya eriştikleri anda kurtulacaklarına inanıyorlardı. Böylece, cennete kavuşmak ve zengin Doğu ülkelerini yağmalamak mümkün olabilecekti.

İşte, bu nedenlerle 1096 yılından 1270 yılına kadar aralıklarla sekiz Haçlı Seferi gerçekleştirildi. Bunlardan ilk dördü, Türkiye ve Türkiye Selçukluları Devleti’ni yakından ilgilendirmektedir.

1. Birinci Haçlı Seferi (1096-1099)

Birinci Haçlı Seferi’ni başlatan ana faktör, Bizans İmparatoru’nun, Selçuklu Türklerine karşı Papa II. Urban’dan (Urbanus) yardım istemesidir. Bu amaçla harekete geçen Papa, kendi doğduğu ülke olan Fransa’ya gelerek faaliyetlerine başladı.

¹⁰ Prof. Dr. Pierre Chuvin tarafından kaleme alınan (Paris 10 Nanterre Üniversitesi), “Fransa-Türkiye İlişkileri, Efsaneler dünyasından bir akrabalık”, adlı makaleden alıntı. (<http://www.ambafrance-tr.org/spip.php?article841>)

¹¹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil: İslâm Tarihi* (trc. Abdülkerim Özeydın), İstanbul 1987, X, 227-300, 328-407, 439-539; XI, 19-120, 240-294, 310, 326, 415-440; XII, 17-82, 112-115, 276-288, 426-446; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye: Alp Arslan’dan Osman Gazi’ye: 1071-1318*, İstanbul 1971, s. 98-108, 135-144, 182-192, 220-224, 342-347; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1980, s. 334-338, 350-357, 376, 377, 383-386, 390-415; Ahmed Hilmi Şehbenderzâde, *İslam Tarihi*, İstanbul 1971, c.I, s. 472-479; J.-P. Roux, *Histoire des Turcs*, 221-223; Cahid Baltacı, *İslam Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 2010, s. 68-71, 453; Oral Sander, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918’e*, Ankara 2011, s. 55; Gustave Le Bon, *La Civilisation des Arabes*, Paris 1996, 239-241; M. Michaud, *Histoire des Croisades*, Paris 1825, c.I, 92-450; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1980, s. 140-155; Richard Fletcher, *La Croix et le Croissant*, Paris 2003, s. 100-103

27 Kasım 1095'te Auvergne'deki "Clermont Ruhani Meclisi"nde Papa II.Urban bütün Hıristiyanları Kudüs'ün alınması için savaşımaya çağırdı. Notre Dame du Port eteklerinde bir kürsüye çıkan Papa, başlarında piskoposluk tacı bulunan piskoposlar, şövalye ve halktan oluşan bir kalabalığa seslendi. O sırada, Tanrı Ateşkesi adı verilen barış ortamının güçlendirmeyi ve feodal toplumun bitmeyen yerel savaşlarına son vermeyi amaçlıyordu. Ayrıca Bizans Patriği ile uzlaşma siyaseti izliyor ve Bizans'ın Türk ilerlemesi karşısında duyduğu rahatsızlığı paylaşmak istiyordu. Ancak, çağrısı çok yaygın bir kabul gördü: kalabalık "Dios la volt", "Tanrı bunu istiyor" diye bağırdı, bir kardinal halk adına diz çökerek şiddetli bir nöbet geçirirken Confiteor'u okudu. Ve hemen herkes ona katıldı. Haç için savaşma, Haçlı Seferi düzenleme önerisi Latin Kilisesince görev edinildi. Pierre l'Ermite gibi vaizler yemini her yere yaydı. Böylelikle altı veya yedi kuşak boyunca kontlar, krallar, sıradan insanlar ve hatta çocuklar "Haç"ı almak ve Kutsal Topraklardaki kâfirlerle (Müslümanları kastediyor) savaşmak için toplandı.¹²

Hâlbuki Ortaçağ Avrupa toplumunu bu seferlere zorlayan unsurlar aslında siyasî, sosyal ve ekonomik sebeplerdir. Batılılarca ileri sürülen dinî motif ise sadece itici bir güçtür. Çünkü Haçlı seferi düşüncesinin ortaya atıldığı sırada Avrupa'da yıllardan beri süregelen açlık, yoksulluk ve toprak azlığı gibi sıkıntıların doğurduğu kargaşanın yanında ücretli askerlik anlayışı ve kolonizatör bir taşma hareketi de başlamış bulunuyordu. Avrupa toplumu üzerinde en büyük etkiye sahip bulunan kilise hem düzenin bozukluğuna çare arıyor, hem de gittikçe artan gücünü Doğu'ya hâkim olmak için kullanmak istiyordu. Bu hareketin başlamasına öncülük eden kilisenin, Doğu'ya yapılacak bir seferin sağlayacağı faydaları topluma yayarken dini motifi ön plana çıkarması normaldi. Haçlı seferine katılanlara günahlarının affını ve uhrevî mükâfat vaad eden kilise siyasî amacını gerçekleştirmek için dinî motiften faydalanmıştır.

"Kutsal toprakları kurtarma" sloganı, Haçlı seferlerinin hedefini açıklamaktan ziyade kamufle etmek maksadıyla kullanılmıştır. Zira bu seferlerin hedefi olarak gösterilen Kudüs, Hz. Ömer tarafından fethedildiği 638 yılından beri Müslüman hâkimiyetindeydi. Batı Hıristiyanları bu duruma en küçük bir reaksiyon göstermemiş, Bizans ise durumu kabullenmişti. Ancak XI. yüzyılın sonuna doğru Batı toplumunda meydana gelen uygun ortam sayesinde Avrupa harekete geçme fırsatını yakaladığına, yüzyıllardan beri bütün Akdeniz çevresine hâkim bulunan Müslümanların gücünü kırabileceğine ve özellikle yarım asırdan beri Anadolu'ya yerleşmekte olan Türkler'i söküp atarak bu topraklara sahip olabileceğine inanıyordu.

¹² Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s.374,387-388; A.Bendjebbar, *Histoire de France*, 52; Ernest Lavisse, *Histoire de France*, Paris 1912,s.33-34

Aynı dönemde Cluny merkezinin başlattığı reform hareketi de geliyordu. Reformcular, özellikle de Cluny fikirleriyle bağlantılı olan Papa II.Urban, laik (kilise dışı) dünya ile köprü kurup bu fikirleri herkese aşılamaaya çalışıyordu. Reform hareketinin toplumda canlandırdığı Kudüs sevgisi yavaş yavaş bir tutkuya dönüşmekteydi. Bu tutkuyu eyleme geçirmek pekala mümkün olabilirdi. Vaizler, inançlı kişilerin İncil'e bağlılıklarını ele alarak toplumu bölen saldırganlığın başka bir yöne kanalize edilebileceğini ve insanların enerjilerinin kilise uğruna harcanabileceğini söylüyorlar, halkın anlayabileceği şekilde Hıristiyan mesajını vermek için İncil'den aldıkları kahramanlık ve savaş hikayeleri sayesinde dinî duyguları harekete geçirmeye çalışıyorlardı. Bu gayretler sonucunda şiddet XI. yüzyılın ikinci yarısında belli bir oranda azalmıştı. Asiller ve şövalyeler arasında ise daha güçlü bir inanç göze çarpıyordu.¹³

Haçlı seferi çağrısı, siyasi hedef geri plana itilerek geniş kitleleri galeyana getirecek motiflerle işlenip "kâfir" dedikleri Müslüman Türkler'den intikam, buna mukabil İsa'ya ve din kardeşlerine gösterilecek sevgi olarak anlatılınca katılım beklenenden çok fazla oldu. Gerçekten de bu heyecan bütün Batı toplumunu harekete geçirdi. Ancak çağrının başarıya ulaşmasında etkili olan asıl sebep sosyal ve ekonomik durumdu. O sırada Avrupa'nın nüfusu hızla arttığı gibi devir de kolonileşme devriydi. İncil'de yazılı "sokaklarında süt ve bal akan" Doğu topraklarına yerleşme efsanesi topraksız köylüleri cezbeden bir hayaldi. Papa Urban, "Clermont Konsili"nde ülkenin sakinlerini doyurmaktan aciz olduğunu, bu yüzden halkın mülkü tahrip edip sürekli olarak birbiriyle savaştığını söylemişti. Başlangıcından itibaren Avrupa'nın düşüncesi ve hedefi Anadolu ve Ortadoğu'yu ele geçirerek burada kendi hâkimiyetlerini kurmaktı.

Nihayet kurulan Haçlı orduları gruplar halinde Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden hareket ederek Anadolu'ya yöneldiler. Amiensli keşiş Pierre L'Hermite'in idaresinde çoğunluğu Fransızlar'dan oluşan 20.000 kişilik bir ordu 1 Ağustos 1096'da İstanbul'a ulaştı. Görünüşleri ve davranışları ile başşehir halkını dehşete düşüren Haçlılar'a şehir surlarının dışında dağınık şekilde kamp kurma izni verildi. Pierre l'Ermitte saraya davet edilerek kendisine para ve hediyeler sunuldu. Fakat İmparator Aleksios, Pierre'in kumandanlık vasıflarına sahip bir kişi olmadığını anladı. Surların dışındaki çapulcu kalabalık da Türkler'e karşı savaşacak yetenekte bir ordu değildi. Bu sebeple arkadan kontların idaresinde gelmekte olan asıl ordular şehre ulaşınca kadar bunları İstanbul civarında alıkoymaya karar verdi. Fakat Haçlı kitlesini disiplin altında tutmak imkânsızdı: bunlar durmadan hırsızlık yapıyor, her tarafı yağmalıyordu. Bu yüzden imparator Haçlılar'ı 6 Ağustos'ta Anadolu yakasına geçirerek İzmit körfezinde Yalova yakınındaki Kibotos karargâhına yerleştirdi ve arkalarından gelmekte olan Haçlı

¹³ Ahmed Hilmi Şehbenderzâde, *İslam Tarihi*, İstanbul 1971,c.I,s.476-477; Işın Demirkent, "Haçlılar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), c.XIV,s.525-527; J.-P.Roux, *Histoire des Turcs*, s.221-223,225-226; Philip K.Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, (ter.Salih Tuğ), İstanbul 2011,654-655,871-873; J.M.Roberts, *Avrupa Tarihi*, s.212-216

ordularını burada beklemelerini tavsiye etti. Ancak imparatorun tavsiyesine aldırmayan Haçlılar etrafı yağmalamaya, Müslüman Hıristiyan demeden önlerine çıkan herkesi öldürmeye giriştiler. Savunmasız insanlara karşı elde ettikleri bu başarı cüretlerini arttırdı. Haçlılar daha sonra Anadolu Selçuklu Devleti'nin topraklarına girmeye başladılar. Hatta bir Fransız grubu, Selçuklu başşehri İznik'in yakınlarına kadar sokulup buradaki köyleri yağmaladı. Bunlar ellerine geçirdikleri malları ve hayvanları karargâhta sattılar. Fransızlar'ın bu akını Almanlar'ın kıskançlığını uyandırdı. Bu defa aralarında papaz ve piskoposların da bulunduğu 6000 kişilik bir Alman-İtalyan birliği, yol boyunca her şeyi yağmalayıp sonunda İznik civarında Kserigordon Kalesi'ni ele geçirdi. Kale yiyecek maddeleriyle dolu olduğu için burayı etrafa yapacakları akınlarda bir üs olarak kullanmaya karar verdiler. Durumu öğrenen Sultan I. Kılıç Arslan kaleyi geri almak üzere bir birlik gönderdi. Kalenin suyu surların dışındaki bir kuyu ile vadideki bir kaynaktan sağlanıyordu. Türk birliği 29 Eylül'de Kserigordon önüne geldi ve Haçlılar'ın pusu kurarak yaptıkları hücumu geri püskürttüktan sonra kuyu ve kaynağı ele geçirdi. Surların arkasına çekilen Haçlılar şiddetli susuzluktan sonra 6 Ekim'de teslim oldular. Fakat Kserigordon'un intikamını almak isteyen Haçlılar Türkler'in üzerine yürümeye karar verdiler. 21 Ekim sabahı 20.000'den fazla Haçlı askeri Kibotos'tan hareket etti. Türkler de 17 Ekim'de İznik'ten çıkarak Kibotos'tan İznik'e giden yol üzerindeki Drakon köyü yanında Haçlılar'ın gelmesini beklemeye başladılar. Haçlı ordusu ormanlarla kaplı Drakon vadisine gelince Türkler'in tuzağına düştü. Türk okçuları önce atları hedef aldılar. Birbirine giren atlar binicilerini sırtlarından atarken Türkler atları ürküterek bunları geriden gelen yayaların üstüne sürdüler. Paniğe kapılan Haçlılar karargâha doğru kaçmaya başladılar, fakat kendilerini takip eden Türkler'in elinden kurtulamadılar. Hayatta kalan pek az Haçlı imparatorun yolladığı gemilerle İstanbul'a geri getirildi.¹⁴

Pierre l'Ermite'in ordusundan sonra Haçlı seferi için asillerin kumandasında yola çıkan büyük ordular, 1096 sonbaharından itibaren birbiri ardınca İstanbul'a gelmeye başladılar. Fransa kralının kardeşi Dük Hugues de Vermandois, Aşağı Lorraine Dükü Godefroi de Bouillon, Güney İtalya'dan Robert Guiscard'ın oğlu olan Norman reisi Bohemund, Toulouse Kontu Raimond de Saint Gilles, İngiltere kralının kardeşi Robert de la Normandie, Flandre Kontu Robert ve Champagne Kontu Etienne de Blois gibi Avrupa'nın birçok ünlü asilzadesi ve şövalyesi Bizans başşehrinde toplandı. Haçlı reislerinin gelişiyile bunların gerçek amacının Doğu'da devletler kurmak olduğunu anlayan ve bu durumun Bizans açısından doğuracağı tehlikeyi önlemek isteyen İmparator Aleksios, şövalyelerden Batı adetlerine uygun şekilde kendisine vassallık yemini vermelerini istedi. Buna göre Haçlılar, Türkler'den geri alacakları eski devlet arazisini Bizans'a teslim edecek ve imparatorluk sınırlarının ötesinde kuracakları Haçlı devletleri imparatoru yüksek otorite olarak tanıyacaktı.

¹⁴ Demirkent, c.XIV,s.528; P.K.Hitti, *İslam Tarihi*, 870-871

Buna karşılık imparator sefer boyunca Haçlılar'ın ihtiyaçlarını karşılayacak ve yanlarına Bizans birlikleri verecekti.

1096 Kasımında İstanbul'a ulaşan ilk Fransız Haçlı ordusunun reisi Hugues de Vermandois imparatorun isteğine uydu. Ancak onun arkasından 23 Aralık'ta gelen Lorraineli Fransızlar'ın reisi Godefroi de Bouillon böyle bir yemini kabul etmeyince Bizans birlikleriyle Haçlılar arasında çatışma çıktı. Ancak şehir surlarına saldıran Haçlılar'ın yenilgiye uğratılması üzerine Godefroi vassallık yemini etti. Ordusu Anadolu'ya geçirilip İzmit yolu üzerindeki Pelekanon karargâhına yerleştirildi. Daha sonra Bohemund'un kumandasındaki Güney İtalya Normanları, arkasından da Raimond de Saint Gilles'in idaresindeki Güney Fransızları'ndan oluşan Haçlı orduları İstanbul'a ulaştı. Raimond'un yanında papanın elçisi sıfatıyla Le Puy piskoposu Adhemar da bulunuyordu. İmparator Aleksios bu Haçlı reislerinden de vassallık yemini aldıktan sonra ordularını Anadolu tarafına geçirdi. Aynı tarihlerde Flandre Kontu Robert ordusuyla geldi. Robert de la Normandie ve Etienne de Blois'nun Kuzey Fransızları'ndan oluşan orduları ise 1097 Mayısında İstanbul'a ulaşabildiler ve reislerinin vassallık yemininden sonra Boğaz'ın karşı yakasına geçirildiler. Bu ordular, Pelekanon'dan yürüyüşe geçerek Anadolu Selçuklu Devleti'nin başşehri İznik'i kuşatmaya başlamış olan ana Haçlı ordusuna katıldılar (3 Haziran 1097).

Bu sırada I. Kılıç Arslan Malatya'yı fethetmek üzere ülkenin doğusunda bulunuyordu. Daha önce Pierre l'Ermite'in ordusuna karşı kazandığı başarı onu Haçlılar'ın gücü hakkında yanıltmıştı. İznik'i Haçlı kuşatmasından kurtarmak üzere süratle şehir önüne geldiyse de sayıca çok fazla olan Haçlı kuvvetlerini yarıp içeriye giremedi ve şiddetli bir savaştan sonra geri çekildi. Yardım alma ümidi kalmayan İznik garnizonu da şehri Bizans imparatoruna teslim etmeyi tercih etti (19 Haziran 1097), İznik'i ele geçirip yağmalayamayan Haçlılar bir hafta sonra Eskişehir yakınındaki Dorylaion yönünde ilerlemeye başladılar.¹⁵

Haçlılar'ın yürüyüşünü takip eden I.Kılıç Arslan, Dorylaion'da pusu kurup onları kısırdıysa da bunların iki gruba ayrılarak bir gün arayla hareket ettiklerini bilmediği için arkadan gelen kuvvetlerin müdahalesi yüzünden başarı sağlayamadı (1 Temmuz 1097). Haçlı ordusunu mağlup edemeyeceğini, hatta yürüyüşlerine bile engel olamayacağını anlayan I.Kılıç Arslan, yolları üzerindeki bölgeleri boşaltıp tarlaları yakarak ve su kuyularını tahrip ederek onları zor duruma sokmaya çalıştı. Haçlılar Dorylaion'dan Akşehir, Konya, Ereğli yolunu takip ederek Maraş ve Göksun üzerinden 20 Ekim 1097'de Antakya önlerine vardılar. Bu arada Godefroi'nun kardeşi Baudouin de Boulogne ve Bohernund'un yeğeni Tankred, Ereğli'de ana ordudan ayrılıp Gülek Boğazı'ndan Kilikya (Çukurova) bölgesine inerek Tarsus, Adana, Misis şehirlerini Türkler'in elinden aldılar. Ancak Doğu'da bağımsız bir devlet kurmak isteyen Baudouin de Boulogne Ermeniler'le anlaşarak buradan ayrılıp Urfa'ya gitti. Şehrin hâkimi Ermeni Thoros'u bertaraf ederek ana Haçlı ordusu Antakya surları

¹⁵ Runciman, c.I,140-144; Demirkent, c.XIV,s.528

önünde şehri kuşattığı sırada Urfa'da (Edessa) “Urfa Kontluğu” (1098-1144) adı verilen ilk Haçlı devletini kurdu (10 Mart 1098).¹⁶

Baudouin de Boulogne kısa zamanda civardaki bazı kalelerle Samsat ve Serûc (Suruç) şehirlerini ele geçirip kontluğun topraklarını genişletti. Ancak Baudouin, Kudüs'ün zaptından sonra buranın yöneticiliğine seçilmiş olan ağabeyi Godefroi de Bouillon'un ölümü üzerine Urfa Kontluğu'nun idaresini kuzeni Baudouin du Bourg'a devrederek Kudüs'e gitti ve kral unvanıyla idarenin başına geçti. Urfa'nın ikinci kontu Baudouin du Bourg (1100-1118), kontluğun topraklarını fazla genişletemediyse de Türk saldırılarına karşı koydu. Ayrıca 1102'de yanına gelen kuzeni Joscelin de Courtenay'i kendine yardımcı aldı. Fakat 1104 yılında Antakya Prinkepsi Bohemund ve Tankred ile birlikte Harran'ı ele geçirmek üzere çıktıkları seferde, Mardin hâkimi Artukoğlu Sökmen ve Musul Valisi Çökürmüş'ün kuvvetleriyle yapılan savaşta (7 Mayıs 1104) kuzeni Joscelin ile birlikte esir düşen Baudouin dört yıl sonra Türk esaretinden kurtulup Urfa'ya dönebildi. Bu zaman zarfında Urfa'nın idaresini Bohemund adına önce Tankred, daha sonra Richard de Salerne yürüttü. Ancak Tankred ve Richard, Baudouin'e Urfa'nın hâkimiyetini geri vermek istemeyince Baudouin onlarla yaptığı mücadelelerden sonra Urfa'ya sahip olabildi. Bu durum Urfa ile Antakya arasındaki ilişkileri bozdu ve bu düşmanlık kontluğun yıkılışına kadar sürdü. Musul Valisi Mevdûd'un 1110'da başlayıp daha sonra devam eden üç seferi Urfa Kontluğu'nun geleceği bakımından dönüm noktası oldu. Kontluğun Fırat'ın doğusunda kalan kısmı bu seferler sonunda tahrip edildi ve bölge halkının büyük kısmı nehrin batı tarafına göç etti.

1118'de Kral I. Baudouin'in ölümü üzerine Kudüs tahtına bu defa Urfa Kontu Baudouin du Bourg geçti. Yeni hükümdar da Urfa Kontluğu'nun idaresini kuzeni Joscelin de Courtenay'e bıraktı. Urfa Kontluğu'nu Dânişmendliler'e ve Artuklular'a karşı savunan Joscelin 1122'de Artuklu Beyi Belek b. Behramn'a esir düştü ve Harput Kalesi'nde hapsedildi. Bu ikinci esaretinden bir yıl sonra kurtulup Urfa'ya dönen Joscelin'in 1131'de ölümünden sonra yerine oğlu II.Joscelin geçti. Onun zamanında Musul ve Halep'in hâkimi olan Atabeg İmadüddin Zengî 24 Aralık 1144'te Urfa'yı fethetti; böylece Urfa Haçlı Kontluğu resmen son buldu. Bununla beraber Haçlılar, II. Joscelin'in idaresinde Tel Bâşir merkez olmak üzere Fırat'ın batısında 1150-1151'e kadar varlıklarını sürdürdüler. 1502'de II. Joscelin, Nûreddin Mahmud Zengî'ye esir düştü ve Halep zindanında öldü. Karısı Beatrice kontlukta geri kalan toprakları Bizans'a satıp

¹⁶ Runciman, c.I,154-163; Demirkent, c.XIV,s.528; Erdoğan Merçil- Ali Sevim, Selçuklu devletleri Tarihi: Siyaset, Teşkilat ve Kültür, Ankara 1995,s.191-195

bölgeden ayrıldı. Ancak bu topraklar da bir süre sonra Türkler'in eline geçti. Böylece Urfa Haçlı Kontluğu ortadan kalkmış oldu.¹⁷

Sağlam surlarla çevrilmiş Antakya, Türkler tarafından iyi savunuluyordu. Haçlılar Cenovalılar'ın takviyesi, bir İngiliz filusunun ve o sırada Kıbrıs'ta bulunan Kudüs patriğinin yardımlarına rağmen aylarca süren kuşatmadan sonuç alamadılar. Büyük Selçuklu Sultanı Berkıyaruk'un şehri kurtarmak üzere Musul Valisi Kürboğa idaresinde gönderdiği ve birçok mahalli beyin kuvvetleriyle katıldığı büyük bir ordunun yaklaşmakta olduğu haberi Haçlılar'ı endişeye düşürdü (Mayıs 1098). Karargâhta çıkan panik aralarında Kont Etienne de Blois'nın da bulunduğu bazı Haçlılar'ın ordudan kaçıp yurtlarına geri dönmelerine sebep oldu. Etienne de Blois Anadolu'da İmparator Aleksios ile karşılaştı ve ona Antakya kuşatmasından sonuç alınamayacağını söyledi. Bunun üzerine imparator da geri döndü. Öte yandan Ermeni asıllı Firüz adlı mühtedi bir kumandanla şehrin teslimi hususunda anlaşan Bohemund, diğer Haçlı reislerine imparator gelmediği takdirde şehrin onu zaptedenin elinde kalmasını teklif etti. Bohemund planını uygulamak için, Haçlı ordusuyla Antakya önüne gelmiş olan Bizans kuvvetlerinin kumandanı Tatikios'u da geri dönmesi için kandırmıştı. Daha sonra Bohemund, Firüz'un yardımını sayesinde birliklerini İki Kızkardeş Kulesi'nden şehre sokmayı başardı. İçeri girenler kapıları açınca Haçlı ordusu şehre girdi. Firüz'un ihaneti sonucunda Antakya Haçlılar'ın eline geçti (3 Haziran 1098).¹⁸

Haçlılar şehrin Müslüman halkını öldürüp her yeri yağmaladılar. Bununla beraber iç kale dayanmaya devam etti. Bu sırada Kürboğa'nın ordusu Antakya önlerine ulaştı. Aralarında şehrin hâkimiyeti hususunda anlaşmazlık çıkan Haçlı reisleri sonunda anlaşarak 28 Haziran'da şehirden çıktılar ve Kürboğa'nın ordusuyla savaşa tutuştular. Orduda otoritesini tam anlamıyla sağlayamayan Kürboğa'nın yanındaki beylerin çoğu kuvvetlerini alıp gitti. Kürboğa savaşa devam ettiyse de geri çekilmek zorunda kaldı. Antakya önündeki bu yenilgi Birinci Haçlı Seferi'nin nihai başarısına yol açtı. Kürboğa'nın çekilmesinden sonra Antakya'nın iç kalesi de teslim oldu. Bu sırada çıkan salgın hastalık yüzünden aralarında papanın elçisi Le Puy piskoposu Adhemar'ın da bulunduğu pek çok kişi öldü. Daha sonra Haçlı reisleri arasında Antakya'nın hâkimiyeti konusunda yapılan tartışmalar Bohemund'un lehine sonuçlandı. Bunun üzerine Raimond ordunun başına geçip Kudüs'e doğru yola çıktı, diğer liderler de güneye giden orduya katıldılar. Fakat Bohemund Antakya'da kaldı.

Haçlılar'ın eline 3 Haziran 1098'de geçen Antakya, Bizans imparatoruna iade edilmedi. Şehirdeki Müslümanlar öldürüldükten sonra Bohemund burada Norman hâkimiyetini kurdu. 1112'de şehrin idaresi Roger de Salerne'e, 1136'da Raimond'a geçti. Raimond için en büyük tehlike Halep Hükümdarı Nûreddin Mahmud Zengî idi; çünkü 1144'de Urfa'nın fethinden sonra sıra Antakya'ya gelmişti. Öte yandan Urfa'nın

¹⁷ Runciman, c.II,185-201; Demirkent, c.XIV,s.529-530; Mehmet Altan Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi; İkinci İmparatorluk Devri*, Ankara 1954, c.II,179,201

¹⁸ Runciman, c.I,164-200; Demirkent, c.XIV,s.528

Haçlılar'ın elinden çıkması Avrupa'da yeni bir Haçlı seferini başlatmıştı.1148 yılında Antakya'ya ulaşan Haçlılar'ın başındaki Fransa Kralı VII.Louis'den Nûreddin Mahmud'a karşı yardım isteyen Raimond bu yardımı elde edemedi. Haçlılar herhangi bir mücadeleye girmeden Kudüs'e gitmek istiyorlardı.

Antakya Prinkepliği (Princepleri) (1098-1268), 1268'de Memlük Sultanı I.Baybars tarafından ortadan kaldırılıncaya kadar Doğu siyasetinde fazla söz sahibi olmadan varlığını sürdürdü.¹⁹

Haçlılar Beyrut yakınlarında Fatimîler'in topraklarına girdiler. Selçuklular'ın ve Abbasîler'in düşmanı olan Fatimîler 1098'de Kudüs'ü Selçuklular'ın elinden almışlardı. Bundan dolayı Haçlılar'ın son saldırısı Mısır Fatimîleri'ne karşı oldu. 7 Haziran 1099'da Kudüs önlerine gelen Haçlılar şehri kuşattılar, kısa bir süre sonra da Yafa'ya gelen gemilerden yiyecek ve malzeme yardımı almaya başladılar. 8 Temmuz'da oruç tutma emri verildi ve bütün ordu başlarında din adamları olduğu halde şehrin etrafını dolaşp Sion dağına (Zeytindağı) çıktı. 13-14 Temmuz'da taarruza geçildi. 15 Temmuz günü Godefroi'nun adamları, Heredes (Çiçek) Kapısı yakınında kuzey surunun bir kısmını zaptederek şehre girdiler ve Sütunlar Kapısı'nı açtılar. Haçlılar şehre girerken Müslüman halkın bir kısmı Kubbetü's- Sahre'ye ve Mescid-i Aksâ'ya sığınmaya çalıştı; bir kısmı da şehrin güney mahallelerine doğru kaçtı. Vali İftiharüddeve'nin, Davûd Kulesi'ni Kont Raimond'a teslim ettikten sonra adamlarıyla birlikte şehri terketmesine izin verildi. Haçlılar Kudüs'ü zaptettikten sonra görülmemiş bir vahşet sergilediler: Mescid-i Aksa'ya sığınanlar kılıçtan geçirildi. Şehirde sayıları 70.000'den fazla olduğu söylenen bütün Müslümanlar öldürüldü.²⁰ Müsevîler'in hepsi Müslümanlar'a yardım ettikleri gerekçesiyle sığındıkları sinagoglar ateşe verilerek yakıldı. Tankred Kubbetü's- Sahre'ye saldırıp burayı yağmaladı. Kudüs'ü ele geçiren Haçlılar'ın bu başarısında, o yıllarda Türk-İslâm dünyasının birlik ve beraberlikten uzaklaşmış olmasının etkisi büyüktür.

Kudüs'ün ele geçirilmesinden sonra Haçlı liderleri burada kurulacak idare meselesini ele alarak şehrin dinî otorite ile değil resmi idare ile yönetilmesine karar verdiler. Godefroi de Bouillon "kutsal mezarın savunucusu" unvanıyla idarenin başına getirildi. Pisa piskoposu Daimbert de Kudüs patriği seçildi. Daimbert, her ne kadar daha sonra Kudüs'ün idaresini ele geçirmek için planlar yaptıysa da Godefroi'nun bir yıl sonra ölümü üzerine kardeşi Baudouin de Boulogne'un Urfa'dan çağırılıp kral olmasıyla (24 Aralık 1100) onun bu isteği gerçekleşmedi. Böylece Kudüs'te Haçlılar'ın gerçek hedeflerini ortaya koyacak şekilde bir feodal krallık kuruldu.²¹

¹⁹ Runciman, c.I. s.164-200; Demirkent, c.XIV,s. 531

²⁰ M.Michaud, Histoire des Croisades, c.I.,s.442-450

²¹ Runciman, c.I,205-215; Demirkent, c.XIV,s.530-531

Frank ordularının Kudüs'e girişleri ile Haçlı seferi amacına ulaşmıştı. Fakat kutsal şehir Hıristiyanlar'ın elinde kalacak ve oraya ulaşan yollar hacılar için rahat bir hale getirilecek idiyse, burada sağlam bir savunma yapacak kadar güçlü ve aynı zamanda Avrupa ile emniyetli bir bağlantıya sahip kuvvetli bir hükümet kurulması gerekliydi. Dük Godefroi'nun kısa hükümet devresi bir Hıristiyan krallığının başlangıcını yaratmıştı; ancak Godefroi, bütün övülmeye layık meziyetlerine rağmen zayıf ve düşüncesiz bir kimseydi. Onun ölümü ve yerine kardeşi I.Baudouin'in (1100-1118) geçirilmesi genç krallığı kurtarmış oldu. Zira I.Haçlı seferinin büyük savaşçıları ya kuzeye doğru çekip gitmiş ya da yurtlarına geri dönmüşlerdi.

Dük Godefroi'nun yerine geçen I.Baudouin, Filistin kıyı şehirlerini zaptederek Kudüs Krallığı'nın (1099-1291) sınırlarını genişletti. Arsuf, Kaysâriye, Sayda, Hayfa, Yafa, Akkâ, Cübeyl, Trablusşam ve Beyrut ele geçirildi. Kudüs tahtına geçen II.Baudouin zamanında (1118-1131) Sûr da (Tyros) zaptediidi. Bu dönemde Templier (Tapınak) şövalye tarikatı kuruldu. Hospitalier de şövalye tarikatına dönüştürüldü. Bu dinî-askeri kurumlar gelişip ülkenin stratejik noktalarında krallık ordularında hizmet etmeye başladılar.²²

Haçlılar Urfa, Antakya ve Kudüs'ten sonra Doğu'da dördüncü Haçlı devleti olarak Trablus Kontluğu'nu (1109-1289) kurdular. Birinci Haçlı Seferi'ne katılan Toulouse Kontu Raimond de Saint Gilles Kudüs'te umduğunu bulamayınca İstanbul'a dönüp Bizans İmparatoru Aleksios'tan yardım istedi. Fakat katıldığı 1101 Yılı Haçlı seferinde Merzifon yakınında I.Kılıç Arslan karşısında yenilgiye uğraması prestijine ağır bir darbe indirdi. 1102'de Suriye'ye dönüp Tortosa'yı aldı ve Trablus'u kuşattı. Trablus onun ölümünden (1105) sonra 1109'da zaptedildi. Genellikle Kudüs Krallığı'na bağlı ve onunla iyi ilişkiler içinde bulunan kontluğu önce Bertrand, ardından oğlu Pons idare etti. Pons, 1137'de Dımaşk Müslümanlarına karşı yaptığı savaşta ölünce kontluğun başına oğlu II.Raimond geçti. II. Raimond'un 1152'de Batınîler tarafından ortadan kaldırılmasından sonra yerini oğlu III.Raimond aldı (1152-1187).

Kudüs'ün zaptı haberinin Avrupa'da meydana getirdiği heyecan, sürekli Doğu'ya gitmeye teşvik edilen Hıristiyanları daha da coşturdu. Haçlı seferleri düşüncesini eyleme dönüştürüp hareketi başlatan Papa II. Urbanus ölünce (29 Temmuz 1099) yerine papa seçilen II.Pascalıs (1099-1118) onun tutuşturduğu saldırı ruhunu aynen devam ettirdi.

Kudüs'te kurulmuş olan Haçlı devleti de Doğu'ya daha çok insanın gelmesini istiyordu. Çünkü Hıristiyanların bölgeyi ellerinde tutmak için insan gücüne ihtiyaçları vardı. 1101 yılında Haçlı seferine çıkan üç büyük ordu; dükler, kontlar ve kilise ileri gelenlerinin liderliğinde kuruldu. Birbirinden ayrı üç ordunun ilkinin Milano başpiskoposu Anselm de Buis'nin idaresindeki Lombardlar, Kont Etienne de Blois'nun kumandasındaki Fransızlar ve Alman İmparatoru IV. Henri'nin kumandanı Konrad'ın idaresindeki Almanlar oluşturdu. İkinci ordu, Nevers Kontu II. Guillaume'un

²² Runciman, c.II,185-201; Demirkent, c.XIV,s.531

kumandasındaki Fransızlar'dan, üçüncüsü de Aquitania Dükü IX. Guillaume'un kumandasındaki Fransızlar ile Bavyera Dükü IV.Welf'in idaresindeki Almanlar'dan meydana geliyordu.

Yeni bir Haçlı seferi düzenlendiğini haber alan Bizans imparatoru Aleksios bundan memnun kalmadı. Çünkü 1097'deki seferin sağladığı imkânla Ege bölgesini, Anadolu'nun batı ve güney kıyılarını ele geçirmiş ve İstanbul Türk akınlarının hedefi olmaktan çıkmıştı. Bununla birlikte Aleksios, Bizans topraklarından geçmeye ve İstanbul önlerinde buluşmaya karar veren yeni Haçlı ordularını karşılamak üzere gereken hazırlıkları yapmak zorunda kaldı. Bu seferin birinci ordusunu oluşturan Lombardlar, Fransızlar ve Almanlar ayrı ayrı yola çıktılar ve 1101 ilkbaharında İstanbul'a ulaştılar. Daha sonra bu ordular İzmit civarındaki karargâhlara yerleştirildiler.²³

Haçlı ordusu İzmit'te toplandığı sırada Batı'dan gelen bu yeni tehlikeden zamanında haberdar olan Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan dört yıl öncesine göre daha güçlü durumdaydı. Her ne kadar 1097'de Anadolu'dan geçen Haçlı orduları Türkler'i Orta Anadolu'ya çekilmeye zorlamışsa da aynı zamanda Selçuklular'ın Orta Anadolu'da bütünleşerek kendilerini toparlamalarına sebep olmuştu. İznik yerine Konya başşehir yapılmış, Anadolu'nun merkezinde köklü bir yerleşme gerçekleşmeye başlamıştı. Aynı yıllarda Sivas ve Amasya bölgesinde Danişmendli Beyliği de güçlenmekteydi. Danişmendli beyi yeni Haçlı tehlikesini öğrenince I. Kılıç Arslan ile, iş birliği yapmayı kabul etti. Kılıç Arslan, ayrıca Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye'deki Türk beylerine mektup yazarak yardıma gelmelerini istedi.

Haçlı ordusu, 3 Haziran 1101 tarihinde İzmit'ten hareket ederek 23 Haziran'da Ankara'ya vardı. I. Kılıç Arslan'ın hâkimiyetinde olan Ankara Kalesi, sultanın uyguladığı savaş taktiği gereğince Haçlı ordusunun gelişinden önce boşaltılmıştı. Haçlılar kaleyi ele geçirdiler ve İmparator Aleksios ile yapılan antlaşmaya uyarak burasını Bizans kumandanına teslim ettikten sonra Çankırı yönünde ilerlemeye başladılar. 2 Temmuz'da Çankırı'ya ulaşan Haçlılar, geri çekilmekte olan Kılıç Arslan'ın bölgedeki tarlaları tahrip etmesinden dolayı yiyecek sıkıntısı çekmeye başladılar. Ayrıca buraya vardıklarında bütün Türk kuvvetlerinin Çankırı'da toplandığını gördüler. Sultan I. Kılıç Arslan'ın Çankırı'ya kadar onlara müdahale etmemiş olması uygulamak istediği stratejiyle ilgilidir. Kılıç Arslan'ın amacı Haçlılar'ı tamamen Türk bölgesi içine çekip yardıma gelecek Türk kuvvetleriyle birleştikten sonra onları savaşa zorlamaktı. Savaş öncesinde yapılacak iş ise çeşitli taktiklerle Haçlılar'ın gücünü kırmaktı. Kılıç Arslan bu taktiği başarıyla uyguladı. Danişmendli kuvvetleri ve Halep Selçuklu Meliki Rıdvan'ın, Harran Emiri Karaca'nın, Artuklu Beyi Belek b. Behrâm'ın güçleriyle birleşip Haçlılar'la mücadeleye başladı. Haçlı ordusunu

²³ Demirkent, c.XIV,s.532

yol boyunca takip ederek hırpaladı ve nihayet 2 Ağustos Cuma günü Merzifon yakınındaki bir ovada Haçlı kuvvetlerini sarıp bunları savaşa zorladı. Haçlılar, ovanın etrafını kuşatan tepelerden inen Türk ordusunun hücumu karşısında önce şaşırılsada da hemen toparlanıp bir kamp oluşturdular. Türk süvarileri kampın etrafında at koşturarak Haçlılar'ı ok yağmuruna tutuyordu. Fakat sayıca kendilerinden on kat fazla olan Haçlı ordusunu dağıtmak mümkün değildi. Ertesi gün de Türkler Haçlı kampına hücumlarını tekrarlayıp ordugâhın etrafını sardılar. 5 Ağustos sabahı başlayan savaş bütün gün sürdü. Haçlılar, durumlarının ümitsiz olduğunu anlayarak gecenin karanlığından faydalanıp kaçmaya karar verdiler. Haçlı liderleri ve şövalyeler yaya askerlerini, kadınları, çocukları ve yaşlıları ordugâhta bırakıp kaçtılar. Türkler de şafakta Haçlı ordugâhına girdiler, ancak zaman kaybetmeden ordunun peşine düşerek yakaladıkları Haçlılar'ı kılıçtan geçirdiler. Haçlılar'ın kayıpları çok büyüktü. Ordunun beşte dördünü, ayrıca sayısız eşya, para ve silah kaybetmişlerdi. Bundan daha önemlisi bütün hayalleri yıkılmıştı. Türkler ise bu zafer sayesinde kendilerine olan güvenlerini yeniden kazanmışlardı. Fakat çok geçmeden ikinci bir Haçlı ordusunun Anadolu'ya geçtiğini ve Konya istikametinde ilerlediğini haber aldılar.

Nevers Kontu II. Guillaume'un idaresindeki Fransızlar'dan oluşan bu ordu birinci ordunun hareketinden hemen sonra İstanbul'a gelmiş ve onlara yetişmek üzere Anadolu'ya geçip Ankara'ya yürümüştü. Fakat Haçlılar, Ankara'da ilk ordunun o sırada nerede bulunduğunu öğrenemediler. Bunun üzerine Kont Guillaume güneye, Kulu-Cihanbeyli üzerinden Konya'ya giden yola saptı. Kılıç Arslan durumu öğrenir öğrenmez Danışmendli beyi ile harekete geçti ve Nevers ordusuna daha Konya'ya varmadan yolda ulaştı. Türk birlikleri üç gün boyunca Haçlılar'a hücum ettiler, ancak henüz yıpranmamış olan bu ordunun yürüyüşünü engelleyemediler. Kılıç Arslan, Haçlılar'ın zor şartlar altında bir süre daha ilerleyip kuvvetten düşmesi için onların önü sıra geri çekildi. Haçlılar, Konya'ya ulaşip şehrin dışında bir gün konakladıktan sonra güneye gitmek üzere harekete geçtiler. Ancak üç gün boyunca yolda su bulamadıklarından güçlerini iyice kaybettikleri bir sırada etraflarının Türkler tarafından sarıldığını gördüler. Yapılan savaşta Haçlılar tam bir yenilgiye uğratıldı ve hepsi kılıçtan geçirildi. Sadece Kont Guillaume ve bazı şövalyeler Bizans'ın elinde bulunan Germanikopolis (Ermenek) Kalesi'ne sığınarak canlarını kurtarabildiler. Fakat Haçlılar'a karşı kazanılan bu ikinci zaferle de henüz mücadele sona ermiş değildi; çünkü Türkler Nevers ordusuyla savaştığı sırada Aquitanialı Fransızlar ile Bavyeralı Almanlar'dan oluşan üçüncü bir Haçlı ordusu İznik-Akşehir yolundan ilerleyerek Selçuklu topraklarına girmiş bulunuyordu.

Üçüncü Haçlı ordusunun gelişinden önceden haberdar olan I. Kılıç Arslan birinci orduya karşı uyguladığı taktiği uyguladı. Bu ordunun önü sıra geri çekilerek Konya üzerinden ilerleyen Haçlılar'ı Eylül ayı başında Avlos (Akgöl) ovasında pusuya düşürdü. Haçlılar'ın hemen hepsi savaş alanında öldürüldü. Sadece Toros dağlarına doğru kaçan az sayıdaki kişi canını kurtarabildi. Sonuçta 1101 yılındaki Haçlı seferlerinin sadece liderleri Antakya'da toplanarak bazı adamlarıyla birlikte Kudüs'e gidebildiler. Ancak seferin askeri yönden hiçbir önemi kalmamış, Kudüs Krallığı'nı

kuvvetlendirmek amacıyla düzenlenen sefer bir netice alınmadan sona ermişti. Türkler'in kazandığı bu başarı Türk milletinin Anadolu'daki varlığını ispatlamıştı. Artık İstanbul'dan Suriye'ye inen yol gerek Bizans gerekse Haçlı orduları için kesinlikle kapanmıştı. Her ne kadar 1147-1148 ve 1190 yıllarında yapılan Haçlı seferleri sırasında Alman ve Fransız orduları Anadolu'dan Suriye'ye geçiş yolunu zorlamaya çalıştılsa da hiçbir başarı elde edemediler. Haçlılar bundan sonraki seferlerini deniz yoluyla yapmak zorunda kaldılar.²⁴

2.İkinci Haçlı Seferi (1147-1149)

Urfa'nın Türkler tarafından fethedildiği (24 Aralık 1144) haberi Avrupa'da şok etkisi yaptı. Doğu'daki Haçlı devletlerine yardım etmek için Papa III. Eugenius 1145 yılı sonunda yeni bir Haçlı seferi düzenlenmesi konusunda Batı Hıristiyanlarına çağrıda bulunarak sefere katılacaklara daha önce yapılan vaadleri tekrarladı. Fransa Kralı VII. Louis bu çağrıyı coşku ile destekledi. İkinci Haçlı Seferi, 31 Mart 1146'da Véselay'de Aziz Bernard de Clairvaux'nun konuşmasını dinlemek için toplanmış olan büyük halk kitlesi tarafından sevinç gösterileriyle kabul edildi. Saint Bernard daha sonra vaazlarda bulunmak üzere Burgundia, Lorraine ve Flandre bölgelerini dolaşıp Almanya'ya geçti. Almanlar'ı ve Kral III. Konrad'ı Haçlı seferine katılmaya ikna etti. Böylece İkinci Haçlı Seferi, daha öncelerden farklı olarak Avrupa'nın iki büyük hükümdarının liderliğinde yapıldı.

Öte yandan Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, bu sırada Batı'nın yardımına ihtiyacı olmadığından yeni bir Haçlı seferini tasvip etmiyordu. Bu sebeple Haçlılar'ın gelişinden önce Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesud ile barış yapmak gereğini duydu. Türkler'le yaptığı bu anlaşma yüzünden Manuel Batılılar'ca Hıristiyanlığa ihanet etmekle suçlandı. Manuel daha çok, bu Haçlı seferini fırsat bilen Sicilya Kralı II. Roger'nin saldırısından endişe duymaktaydı.

10 Eylül 1147'de İstanbul'a varan Almanlar'ın taşkın hareketleri burada da devam etti; imparatorluk birlikleri bunları itaat altında tutabilmek için çatışmalara girmek zorunda kaldılar. Nihayet Fransızlar'ın gelişinden önce Alman ordusu Anadolu tarafına geçirilebildi. Konrad'ın isteği üzerine Alman ordusuna kılavuzlar veren Manuel ona Türkler'le savaşa girmeden Bizans arazisi içinden geçip Antalya'ya ulaşmasını tavsiye etti. Konrad ise İznik'e gelince doğuya döndü; niyeti Birinci Haçlı Seferi'nde takip edilen yoldan gitmekti. 15 Ekim'de İznik'ten ayrılan Almanlar Dorylaion'a yaklaşırken 25 Ekim 1147 günü Selçuklu ordusunun saldırısına uğradılar.

²⁴Demirkent, c.XIV,s.533; A.Bendjebbar, *Histoire de France*,s.52; Amin Maalouf, *Les Croisades vues par les Arabes*, Paris 1983,s.13-164; Mike Paine, *Haçlı Seferleri* (trc. Cumhuriyet Atay), İstanbul 2007, s.23-46; Runciman, c. I,83-250; c.II,3-202; G.Le Bon, *La Civilisation des Arabes*, 242-244; Hasan İbrahim Hasan, *İslâm Tarihi* (trc.İsmail Yiğit), İstanbul 1992, c.V, s.293-300

Türk süvarisinin birbirini takip eden hücumları Almanlar'ı kısa zamanda mahvetti. Alman ordusunun yüzde doksanı imha edildi. Askerlerini ve ağırlıklarını kaybeden Konrad İznik'e doğru kaçmaya başladı. Türkler'in eline birçok esir ve ganimet geçti. Bu zaferle, Türkler elli yıl önce hemen hemen aynı yerde Birinci Haçlı Seferi ordularına karşı kaybettikleri savaşın intikamını almış oldular.

Almanlar'ın hareketinden bir ay sonra Fransa Kralı VII. Louis, eşi Eleonore d'Aquitane ile birlikte 4 Ekim'de İstanbul'a ulaştı. İki kral Kasım başında İznik'te buluşarak Balıkesir-Bergama-İzmir üzerinden Efes'e gittiler. Sağlık nedeniyle İstanbul'a dönen Konrad ile İmparator Manuel arasında yakın bir dostluk kuruldu. Konrad 1148 Martında İstanbul'dan ayrılarak Filistin'e gitti ve Akka'da karaya çıktı.

Menderes vadisi boyunca ilerleyen Fransızlar ise Yalvaç yakınında nehirden geçerken Türkler'le savaştılar (1 Ocak 1148). Devamlı Türk hücumlarına maruz kalarak Denizli üzerinden yürüyüp Şubat başında Antalya'ya vardılar. Kral VII.Louis ve şövalyeler buradan gemilerle Antakya'ya gitti. Kara yoluyla Suriye'ye hareket eden yaya Haçlı ordusu Kilikya'yı geçmeye çalıştı; ancak yarısından daha azı ilkbahar sonunda Antakya'ya ulaşabildi.

Bu sırada Antakya Prinkepsi olan Fransa Kraliçesi Eleonore'un amcası Raimond de Poitiers, Halep'e saldırmak istiyordu. Halep, Urfa'dan Hama'ya kadar uzanan bölgeye sahip olan Nûreddin Mahmud Zengî'nin güç merkeziydi ve Nûreddin Antakya için büyük tehlike haline gelmişti. Fakat Halep üzerine yapılacak bir sefere yanaşmayan Kudüs'e hareket etti.

Bütün Haçlılar Filistin'e ulaştıktan sonra Kraliçe Mélisende ve Kral III. Baudouin, Alman ve Fransız ileri gelenleriyle 24 Haziran 1148'de Akkâ'da bir toplantı yaptılar. Urfa, Antakya, Trablus kontlarının yokluğuna rağmen Dımaşk üzerine sefer yapılmasına karar verdiler. Bu seferden haberdar olan Dımaşk hâkimi Üner (Unur), yardım etmesi için Nûreddin'e elçi gönderdi. Bunun üzerine Nûreddin Dımaşk'a doğru ilerlemeye başladı.

Fransız ve Alman Haçlıları ile güç kazanan Kudüs ordusu Celile bölgesinden geçerek 24 Temmuz'da Dımaşk önüne geldi. İlk gün bazı başarılar elde eden Haçlılar, Dımaşk birliklerini surların gerisine çekilmeye zorlayarak şehrin güneyindeki bölgeyi ellerine geçirdiler. Fakat ertesi gün Üner'in çağırdığı yardımcı kuvvetler kuzey kapısından şehre girmeye başlayınca Üner karşı taarruza geçerek Haçlıları güney surlarının yanından uzaklaştırdı. Kral VII.Louis, Konrad ve Baudouin'in kararı ile 27 Temmuz günü bütün Haçlı ordusu doğu surlarının önündeki ovaya çıktı. Ancak Kudüs baronlarının tavsiyesi üzerine alınan bu karar Haçlı ordugâhında karışıklığa yol açtı. Fransızlar ve Almanlar, baronların Üner tarafından rüşvetle elde edildiğini ve ordugâhın bu uygunsuz yere nakledilmesiyle Dımaşk'ın zaptının artık mümkün olamayacağını söylüyorlardı. Öte yandan Üner, sayısı gittikçe artan kuvvetleriyle Haçlı ordugâhına yeni saldırılar düzenliyordu. Bu sırada Haçlılar arasında ihtilaf başlamıştı. Öte yandan Nûreddin'in birlikleri birkaç gün içinde Dımaşk'ta olacaktı. Bunun üzerine krallar geri çekilme emri verdiler ve Haçlı ordusu 28 Temmuz'da Celile yönünde

çekilmeye başladı. Ancak Haçlı ordusunu izleyen Üner'e bağlı Türkmen atlıları onlara ağır kayıplar verdirdiler. Sefer tam bir fiyasko ile sonuçlandı. Dımaşk seferiyle Haçlılar'ın itibarı ağır bir darbe almış oldu. Alman Kralı Konrad hemen Filistin'den ayrıldı ve 1149 ilkbaharında ülkesine döndü.

1149 Yaz başına kadar Kudüs'te kalan Fransa Kralı VII.Louis, buradan ayrılarak Güney İtalya'da Sicilya Kralı Roger ile buluştu. İki kral Bizans'a karşı bir Haçlı seferi yapmayı planladılarsa da bunu uygulama imkânı bulamadılar.²⁵

İkinci Haçlı Seferi'nin başarısızlıkla sonuçlanması, Nûreddin Zengî'nin Suriye'de nüfuz ve hâkimiyetini arttırmasına yardım etti. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesud da Franklar'ın bu yenilgisinden faydalanarak Maraş'a saldırdı. Antakya Prinkepsi Raimond de Poitiers Mesud'a karşı harekete hazırlanırken Mesud ile anlaşılan Nûreddin, İnad Kalesi önünde savaşa tutuştuğu Antakya birliklerini yenilgiye uğrattı. Raimond bu savaşta öldü (28 Haziran 1149); şehrin idaresini eşi Konstance üstlendi.

Nûreddin'in Mısır'ı ele geçirmek için Şirkûh el-Mansür idaresinde gönderdiği birlikler 8 Ocak 1169'da Kahire'ye girdi. Kısa bir sürede bütün Mısır'a hâkim olan Şirkûh'un ölümünden sonra yerine yeğeni Selâhaddin-i Eyyûbî geçti. 1171'de Nûreddin'in emriyle Selahaddin hutbede Fatimî halifesinin yerine Bağdat halifesinin adını okuttu. Böylece Fatimî hilafeti son bulurken Müslümanlar da Haçlılara karşı birleşmiş oldular.

Anadolu'da kudreti gittikçe artan Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan (1155- 1192), İmparator Manuel'in idaresindeki Bizans ordusunu 1176 Eylülünde Miryokefalon'da (Myriocephalon) büyük bir yenilgiye uğratmıştı. Öte yandan Selahaddin-i Eyyübî, 1183'te Halep'e de sahip olarak hâkimiyet alanını Mısır'dan Dicle kıyılarına kadar uzattı ve bütün Haçlı devletlerini çember içine aldı. 4 Temmuz 1187 tarihinde Hittin'de meydana gelen savaşta Haçlıları mağlup etti. Kudüs Kralı Guy'nin hayatı bağışlandı. Templier ve Hospitalier tarikatı şövalyeleri de katledildi. Diğer şövalyelere ise iyi davranıldı ve çoğu sonradan fidye ile serbest bırakıldı. Kutsal haç Müslümanların eline geçti. Bu savaşta Kudüs Krallığı'nın hemen hemen bütün askeri gücü yok edilmişti. Bundan sonra Taberiye, Akkâ, Nablus, Yafa, Sayda, Beyrut, Cübeyl, Askalan ve Gazze birbiri ardınca zaptedildi. Selahaddin 2 Ekim 1187'de Kudüs'e girdi.²⁶

²⁵Demirkent, c.XIV,s.534; J.-P.Roux, *Histoire des Turcs*,s.222; P. K.Hitti, *İslam Tarihi*,s.882-884

²⁶Runciman, c.II,205-413; Ahmed Hilmi Şehbenderzâde, *İslam Tarihi*, İstanbul 1971,c.I,477; Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s.382; P. K.Hitti, *İslam Tarihi*,s.656,885-887,888-889; Maalouf, *Les Croisades*,s.167; Demirkent, c.XIV,s.535; Paine, *Haçlı Seferleri*, s.47-52; J.M.Roberts, *Avrupa Tarihi*, s.214-216; G.Le Bon, *La Civilisation des Arabes*, 246; Hasan İbrahim, *İslâm Tarihi*, c.V, s.300-301

3.Üçüncü Haçlı Seferi (1189-1192)

Hittin yenilgisi ve Kudüs'ün Müslümanlar tarafından zaptı Avrupa'da büyük yankı uyandırdı. Hasta olan Papa III. Urbanus duyduğu haberlerin üzüntüsüyle 20 Ekim'de öldü. Halefi VIII. Gregorius bir bildiri yayımlayarak bütün Batı Hıristiyanlarını yeni bir Haçlı seferine çağırdı. Ancak Gregorius da iki ay sonra ölünce yerine papa seçilen III. Clemens, Alman imparatoru Friedrich Barbarossa ile temasa geçti. Bu arada Sûr başpiskoposu Josias da, Fransa ve İngiltere krallarının yanına gitti. Krallar yeni bir Haçlı seferini kabul ettilerse de ülkelerindeki sorunlar yüzünden ikisi de hemen yola çıkacak durumda değildi. Nihayet Alman imparatoru Friedrich Barbarossa 1189 Mayıs'ında büyük bir orduyla yola çıktı. Ordusunu Çanakkale Boğazı'ndan Anadolu'ya geçirip güneye ilerledi.

Alman ordusuyla doğrudan savaşa girmeyen II. Kılıç Arslan ordunun peşine takılıp askerleri rahatsız etmekle yetindi. Ancak bu etkili bir taktik oldu. Açlık, susuzluk ve Türkler'in baskını Almanlar'a ağır kayıplar verdirilmeye başladı. Friedrich, II.Kılıç Arslan tarafından boşaltılmış olan Konya'ya girdiyse de burada fazla kalmadı ve 10 Haziran 1190'da ordusu Silifke ovasına vardı. Ancak Friedrich'in Silifke çayını geçerken boğulması morali bozulan ordunun dağılmasına yol açtı. Oğlu Friedrich'in idaresinde küçük bir ordu Sûr'a ulaşabildi. Böylece Doğu'daki Haçlılar'ın ümitle beklediği yardım kaybolup gitti.

Avrupa'da başpiskopos Josius sonunda Fransa Kralı II. Philippe Auguste ve İngiltere Kralı II. Henri'yi Haçlı seferi için ikna etti. Fakat Henri 1189'da öldü, yerine oğlu Aslan Yürekli I. Richard geçti. Nihayet iki kral 4 Temmuz 1190'da Vézelay'de ordularıyla beraber bir araya geldiler. Vézelay'den ayrı ayrı yola çıkan Fransa ve İngiltere kralları Messina'da buluştular. Haçlı seferinin bundan sonraki kısmı üzerinde ortak şartları içeren bir anlaşma imzaladılar. Ayrıca ele geçirilecek yerlerin iki kral arasında eşit olarak bölüşülmesi konusunda karara vardılar. Ardından Fransız donanmasıyla Doğu'ya hareket eden Philippe, kuzeni Konrad de Montferrat tarafından karşılandıktan sonra 20 Nisan 1191'de Akkâ önüne gelerek kuşatmaya katıldı. Fakat surların zaptedilmesi Richard'ın gelişine kadar ertelendi. Richard deniz yoluyla Kıbrıs'a ulaştı ve adaya asker çıkardı. Adayı ele geçiren Richard 8 Haziran 1191'de Akka'ya geldi ve kuşatmaya katıldı. Bütün Haçlı kuvvetlerinin şiddetli hücumu üzerine Akka'nın Müslüman garnizonu 11 Temmuz 1191'de Selahaddin'in izni olmadan şehri Haçlılar'a teslim mecbur kaldı. Selahaddin antlaşma şartları gereğince esirlerin mübadelesini ve Hittin Savaşı'nda ele geçirilen kutsal haçı iadeyi kabul etti. Haçlılar Akka'ya girerken şehrin bölüşülmesi hususunda aralarında anlaşamadılar. Bunun üzerine Leopold ile Philippe, Akka'nın zaptıyla Haçlı yeminlerini yerine getirdiklerini söyleyerek Avrupa'ya döndüler. Böylece bütün idare Richard'ın elinde toplanmış oluyordu.

Akkâ'dan Kudüs'e gitmek için sabırsızlanan Richard, Akkâ Garnizonu'ndan geriye kalmış olan 2700 kişiyi eşleri ve çocuklarıyla birlikte öldürttü (20 Ağustos 1191). Bu katliam barış görüşmelerine son verdi. Richard güneye ilerlerken Müslüman atlıları

ordunun artçalarına hücum edip geride kalanları yakalıyor ve Akka katliamına misilleme olarak öldürüyorlardı.

Kudüs'ü geri almak amacıyla düzenlenen Üçüncü Haçlı Seferi hedefine ulaşamamıştı. Fakat Akka'nın ele geçirilmesi ve Haçlılar'ın kıyı bölgelerinde tutunabilmeleri krallığın devamını sağladı. Üçüncü Haçlı Seferi'nin en uzun süren başarısı Kıbrıs'ın zaptı oldu.²⁷

4.Dördüncü Haçlı Seferi (1202-1204)

1198'de Papalık tahtına çıkan III. Innocentius Doğu'ya yeni bir Haçlı seferi düzenlenmesini istiyor ve bunu gerçekleştirmeyi papalığın görevi sayıyordu. Bu sebeple yolladığı elçi heyetleri ve yazdığı mektuplarla Avrupa'nın söz sahibi kişilerini bu harekete katılmaya çağırırdı. Başta her yerde sevilen vaiz Foulques de Neuilly olmak üzere birçok din adamı bu konuda vaazlar veriyordu. 1199'da Papa sefere mali güç temini için yeni bir vergi koydu.

Kudüs Kralı Henri'nin kardeşi Champagne Kontu Thibaut tarafından 1199 Kasımında düzenlenen şövalyeler arası yarışma oyunları sırasında Fransız asillerinin Haçlı yemini etmesi ve daha sonra buna başkalarının da katılmasıyla yeni bir Haçlı seferi hazırlıkları fiilen başlamış oldu. Thibaut seferin reisi seçildi ve bu seferin o sırada İslam dünyasının merkezi haline gelmiş bulunan Mısır üzerine yapılması kararlaştırıldı. Mısır'a gidebilmek için Venedik ile temas kurulup gemi teminine çalışıldı. Fakat Venedik'in Mısır ile ticari bağlantıları olduğundan Mısır'a yapılacak bir Haçlı seferi çıkarlarına uygun düşmüyordu.

Nihayet Haçlı filosu 24 Haziran 1203'te İstanbul önlerine geldi. Galata'da karaya çıkan Haçlılar gemilerini Haliç'e soktular. İmparator III. Aleksios Haçlılar'ın gelişine karşı önlem almamıştı. Ancak Haçlılar Haliç surlarına karşı hücumla geçince askerlerle birlikte halk da şehri savundu. İstanbul 13 Nisan 1204'e düştü ve şehir Haçlı reislerinin izniyle üç gün boyunca yağmalanıp tahrip edildi.

Haçlılar İstanbul'u, 1099'da Kudüs'ü zaptettiklerinde yaptıkları korkunç katliama pek uygun düşen bir vahşetle yağmaladılar. 900 yıl boyunca Hıristiyan dünyasının merkezi olan İstanbul bu yağma sonunda bütün ihtişamını, zenginliğini, sanat eserlerini kaybetti. Kiliseler, manastırlar, saraylar ve kütüphaneler yağma edildi. Sayısız ikon, kutsal emanet ve değerli eşya üzerlerindeki kıymetli taşlar sökülüp alınarak tahrip edildi veya çalınıp götürüldü. Hıristiyanlığın en kutsal kilisesi Ayasofya'ya atlarıyla giren Haçlı savaşçıları ikonları, ipekli halıları çaldılar.

²⁷ Demirkent, c.XIV,s.537; A.Bendjebbar, Histoire de France,52; J.-P.Roux, Histoire des Turcs,s.233; P. K.Hitti, İslam Tarihi,s.890-896; Maalouf, Les Croisades,s.230-265; Paine, Haçlı Seferleri, s,53-67; J.M.Roberts, Avrupa Tarihi, s.214,216; Hasan İbrahim, İslâm Tarihi, c.V, s.302-303

Venedikliler, imparatorluk merkezindeki kültür ve sanat eserlerinin birçoğunu toplayıp kendi şehirlerine götürürken Fransız ve Flamanlar da taşıyabilecekleri eşya dışında her şeyi vahşice tahrip ettiler.

Haçlılar İstanbul'da Latin imparatorluğu adıyla elli yedi yıl sürecek 1204-1261) bir hâkimiyet kurdular. Baudouin de Flandre imparator seçildi. Bizans toprakları Haçlılar'la Venedikliler arasında paylaşıldı.

Ortadoğu'daki Müslümanlar bakımından herhangi bir tehlike meydana getirmemiş olan Dördüncü Haçlı Seferi, Bizans İmparatorluğu'na vurduğu darbe ile Anadolu'daki Türk hâkimiyetinin güçlenmesine yardımcı oldu. Anadolu Selçuklu Devleti artık Batı'dan gelecek önemli bir tehlike kalmadığından sınırlarını genişletme imkânı buldu.²⁸

5.Beşinci Haçlı Seferi (1217-1221)

Dördüncü Haçlı Seferi'nden sonra Avrupa'da toplumun bazı kesimlerinde Haçlı ruhu hala devam etmekteydi. Yıllardan beri vaizler halkı yeni bir Haçlı seferine davet ediyordu. Çocuklar bile bu çağrılardan etkilendiler. 1212' de Fransa ve Almanya'dan binlerce çocuk kutsal toprakları kurtarmak üzere yollara dökülüp yaya olarak Marsilya, Cenova ve Brindisi limanlarına kadar ulaştılar.

Bu limanlarda bindikleri gemiler ya battı veya kayboldu, çocukların bir kısmı köle olarak satıldı. Papa III. Innocentius ise yeni bir Haçlı seferi için büyük gayret sarf ediyordu. 1215'te Roma'da Lateran Konsili'nde sefere katılacak Haçlılar'a imtiyazlar ve günahlarının affı vaad edildi. Sefer için yeniden vergi konuldu. Müslümanlara askeri malzeme satılması yasaklandı. Çağrının duyurulması için pek çok vaiz ve gezgin şair (troubadour) görevlendirildi.

Haçlılar, 24 Ağustos 1218'de Dimyat önünde nehir üzerindeki kuleyi zaptettiler ve yeni kuvvetlerin gelmesini beklediler. Papa tarafından hazırlanan ve çoğunluğunu Fransızlar'ın teşkil ettiği Kardinal Pelagius'un idaresindeki Haçlı ordusu 5 Kasım 1219'da Dimyat'ı ele geçirdi. Şehrin idaresi Jean de Brienne'e verildi. Dimyat'a yerleşen Haçlılar şehirde imar faaliyetlerine başladılar ve bu arada Ulucamiyi katedrale çevirdiler. Şehir halkı köle olarak satıldı. Küçük çocuklar vaftiz edilip kilise hizmetinde görev yapmak üzere din adamlarının yanına verildi. Ele geçen hazineler ve değerli eşya Haçlılar arasında paylaşıldı.

Nihayet 8 Eylül 1221'de Haçlı ordusu Mısır'dan ayrılınca el-Melikü'l-Kâmil Dimyat'a girdi. Beşinci Haçlı Seferi de böylece son buldu. Hayal kırıklığına uğrayan

²⁸ Demirkent, c.XIV,s.539; E. Merçil- A. Sevim, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s.191-200; Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s.387; P. K.Hitti, *İslam Tarihi*, s.872-873,881,901; Maalouf, *Les Croisades*,s.267-275; Hasan İbrahim, *İslâm Tarihi*, c.V, s.303-305

Haçlılar Pelagius'u, papayı ve imparatoru suçluyorlardı. Batı'nın bu saldırısı İslam dünyasında yeni bir birlik düşüncesi doğurdu.²⁹

6.Altıncı Haçlı Seferi (1228-1229)

Beşinci Haçlı Seferi'nin başarısızlığı Kutsal Roma İmparatoru II. Friedrich'e büyük bir sorumluluk yüklemişti. Friedrich, 1225'te Jean de Brienne'nin kızı "Kudüs kraliçesi" unvanını taşıyan Jolande ile evlendikten sonra Haçlı devletinin kralı sıfatıyla artık sefere çıkmak zorunda olduğunu anladı. Bu sefere katılan ordunun büyük kısmı 1227 yazının sonunda İtalya'dan denize açıldı. Friedrich hastalık sebebiyle geride kaldı. Bu sırada, kendisiyle anlaşmaya taraftar görünen Mısır Sultanı el-Melikü'l-Kâmil'in elçilerini kabul etti. Ancak Papa IX. Gregorius hastalık mazeretini reddederek Friedrich'i aforoz etti. Friedrich 1228 Haziranında aforoz edilmiş bir Haçlı olarak yola çıktı ve 21 Temmuz'da Kıbrıs'a vardı.

Akka'ya giden Friedrich aforoz edildiği haberi şehre ulaştığından orada muhalefetle karşılaştı. Friedrich sadece, Alman şövalye tarikatı ile beraberinde getirdiği küçük Haçlı ordusunun desteğine sahipti. Ayrıca Doğu'daki bütün Haçlılar'ın kendisine katılması halinde bile Müslümanlara karşı güçlü bir ordu çıkaracak durumda değildi. Bu sebeple diplomasi yoluna başvurdu ve Sultan el-Melikü'l-Kâmil ile Kudüs'ün teslimi hususunda yeniden görüşmelere başladı.

1229'da imzalanan anlaşma ile Yafa'ya kadar uzanan bir şeritle birlikte Kudüs, Beytülahm (Bethlehem), Nasıra (Nazareth) şehirleri, Montfort ve Toron kaleleri de dahil Celile bölgesi ve Sayda etrafında Müslümanların elinde bulunan arazi Haçlılar'a veriliyordu. Kudüs'te Kubbetü's-sahre ve Mescid-i Aksa ile Harem-i şerif Müslümanlar'ın elinde kalacak, Müslümanlar şehre girip serbestçe ibadet edebileceklerdi. Friedrich Kudüs'ün surlarını yeniden inşa ettirebilecekti. Anlaşma on yıl için geçerli olacaktı. Haçlı seferleri tarihinde benzeri görülmeyen bu anlaşma ile Haçlılar savaşmadan Kudüs bölgesini yeniden ele geçirmişlerdi. İslam dünyası dehşet içinde kaldı. Sultan el-Melikü'l-Kâmil'in en sadık adamları bile ona karşı çıkıyorlardı. Nihayet Friedrich 17 Mart'ta Kudüs'e girdi. Kısa bir süre sonra da Kudüs'ü terkedip önce Akka'ya, oradan da Avrupa'ya döndü. Kudüs ise 11 Temmuz 1244'te Müslümanların eline geçti.³⁰

7.Yedinci Haçlı Seferi (1248-1254)

Kudüs'ün Müslümanlar'ın eline geçmesinden bir yıl sonra 1245'te Papa IV. Innocentius, Avrupa'da kilise içinde çıkan büyük sorunları ve İtalya'da İmparator II.

²⁹ Ahmed Hilmi Şehbenderzâde, *İslam Tarihi*, İstanbul 1971,c.I,473-474; Demirkent, c.XIV,s.540; Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s.386-388; P. K.Hitti, *İslam Tarihi*,s.873; Paine, *Haçlı Seferleri*, s.68,75-78; J.M.Roberts, *Avrupa Tarihi*, s.,216

³⁰ Demirkent, c.XIV,s.540-541; Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s.386; Paine, *Haçlı Seferleri*, s.78-82; J.M.Roberts, *Avrupa Tarihi*, s.216

Friedrich ile gittikçe gerginleşen durumun nasıl halledileceğini görüşmek üzere Lyon'da bir konsil topladı. Bu arada Doğu'dan acil yardım çağrıları gelmekteydi. Bu çağrılara cevap verecek durumda olmayan papa, Fransa Kralı IX. Saint Louis'nin yeni bir Haçlı seferinin liderliğini yapacağını açıklaması üzerine ona destek verdi. Yine her tarafa vaizler gönderildi ve vergiler kondu. Dindar, muktedir ve iyi bir savaşçı olan IX.Louis Haçlı seferinin Tanrı'nın isteği olduğuna inanıyordu.

IX.Louis'nin sefer hazırlığı üç yıl sürdü. İngiltere ile barış yapıldı ve İmparator Friedrich'in rızası alındı. Haçlı ordusunu gemilerle Doğu'ya götürmek üzere Cenova ve Marsilya ile anlaşma yapıldı. Fransa'nın idaresi ana kraliçe Blanche'in eline bırakıldı. Daha sonra Kral Louis yanında küçük bir İngiliz birliği bulunduğu halde 1248 Ağustosunda yola çıktı. Haçlı ordusu 17 Eylül'de Kıbrıs'a ulaştı. Akka Krallığı'nın baronları, Templier ve Hospitalier şövalyeleri de adaya geldiler. Görüşmeler sonunda seferin yine Mısır'a yapılması kararlaştırıldı. Ancak mevsim uygun değildi; ayrıca Eyyübi hükümdarı ile müzakerelerde bulunma imkânı da vardı. Fakat Louis pazarlık fikrine taraftar olmuyor ve Müslümanlarla savaşmak için buraya geldiğini söylüyordu. Nihayet Haçlı ordusu 1249 Mayısında Kıbrıs'tan denize açıldı. Bu orduya karşı koyamayan Müslümanlar Dimyat'ı da boşaltıp Mansûre'ye geri çekildiler. Böylece Dimyat tekrar Hıristiyanların eline geçti.

Bir süre sonra kardeşi Alphonse de Poitou'nun Fransa'dan takviye birlikleriyle gelişi Kral Louis'nin durumunu güçlendirdi. Bu arada Sultan el-Melikü's-Sâlih Eyyûb'un ölümü Kahire'de karışıklıklara sebep oldu. Haçlılar Kahire üzerine yürümeye karar verdiler. 1250 Şubatında kralın kardeşi Robert d'Artois kumandasındaki Haçlılar'ın öncü birlikleri, Mansûre'den 3 km. mesafedeki Mısır karargâhına ani bir baskın yaptı. Hazırlıksız yakalanan Müslümanların çoğu kılıçtan geçirildi, pek az kişi kaçıp Mansûre surlarına sığınabildi. Ancak Robert d'Artois asıl orduyu beklemeden Mansûre'yi de ele geçirip Mısır ordusunu tamamen imha etmek istiyordu. Bu sebeple kaçan Mısırlı askerleri takibe koyuldu. Öte yandan baskın sırasında şehid düşen başkumandan Fahreddin'in yerine Baybars kumandayı eline almış, birlikleri yeniden düzene sokmuştu. Baybars Mansûre'ye giren Haçlılar'ı şehirde tuzağa düşürdü; 290 şövalyeden ancak beşi canını kurtarabildi. Mısır birlikleri bu defa kanalı geçmiş olan Haçlı ordusuna arka arkaya saldırdıysa da üstünlük sağlayamayıp Mansûre'ye çekildi. Kral IX.Louis'nin kazandığı bu başarı Haçlılar'ın son başarısı olmuştur.

IX.Louis, Mansûre yakınında yeni bir girişimde bulunmadan iki ay bekledi. Bu arada 1 Şubat 1250'de sultan olan el-Melikü'l-Muazzam Turan Şah Haçlı ordusuna Dimyat'tan yiyecek taşıyan gemileri ele geçirdi. Çok geçmeden Haçlılar açlık ve hastalıktan perişan duruma düştüler. Sonunda IX.Louis ordusunu Dimyat'a geri çekme kararı aldı. Ayrıca Dimyat karşılığında Kudüs'ün verilmesi teklifiyle elçilerini Turan Şah'a gönderdi. Fakat teklif reddedildi.

Mansûre'deki Memlükler de Haçlılar'ı takibe koyuldular ve Kral IX.Louis dâhil hemen bütün kumandanları esir alarak ordunun kayıtsız şartsız teslimini sağladılar.

IX.Louis, Dimyat'ı teslim ederek kendini, 1 milyon Bizans altını ödemek şartıyla da ordusunu kurtarabilecekti. Dimyat 6 Mayıs 1250'de teslim oldu ve kral serbest bırakıldı. Fidyenin ilk taksidini ödeyip Akka'ya gitmek üzere Mısır'dan ayrılan Kral IX.Louis dört yıl Akka'da kaldıktan sonra Fransa'ya döndü. Onun Haçlı seferi Doğu Krallığı'na hemen hiç fayda sağlamamıştı. Bu yıllarda Hülâgû'nun idaresindeki Moğollar Mezopotamya'ya girmiş ve 1258'de Bağdat'ı zapt ederek Abbâsî Halifeliği'ne son vermişti.³¹

8.Sekizinci Haçlı Seferi (1270)

Fransa Kralı IX.Louis 1267yılında yeni bir Haçlı seferinin hazırlıklarına başladı. Ancak Hohenstaufen hanedanına karşı Papa tarafından desteklenerek Sicilya ve Güney İtalya hâkimiyetini eline geçirmiş bulunan Fransa kralının kardeşi Charles d'Anjou, onun bu teşebbüsünü kendi çıkarı doğrultusunda kullanarak seferin Doğu'ya değil Tunus üzerine yapılmasını sağladı. Kral Louis, 18 Temmuz 1270'te büyük bir orduyla Afrika'da Kartaca önünde karaya çıktı. Hıristiyanlara karşı hoşgörülü davranan Hafsî Hükümdarı I. Ebu Abdullah Muhammed el-Müntasır'ın Hıristiyanlığı kolayca kabul edeceği hususunda kardeşi Charles'ın sözlerine inanan Louis, bu suretle daha sonraki Haçlı seferleri için stratejik bakımdan büyük önem taşıyan Tunus'a hâkimiyetin sağlayacağı yararları hesaplamıştı. Ebu Abdullah ise Haçlılar'ın gelişinden önce başşehirini iyice tahkim edip savunmaya hazırlanmıştı, fakat savaşına lüzum kalmadı. Haçlı ordugâhında birden bire salgın hastalıklar başladı. Binlerce asker ve şövalye, bu arada Kral IX.Louis, oğlu Jean Tristan ve pek çok asilzade bir ay içinde öldü. Charles d'Anjou Sicilya filosuyla gelerek geriye kalanları toplayıp İtalya'ya götürdü.³²

9.Doğu'da Haçlı Hâkimiyetinin Sonu

Sekizinci Haçlı Seferi'nin Tunus'ta yok olup gitmesi, Avrupa'dan sürekli yardım bekleyen Doğu'daki Haçlılar'ın bütün ümitlerini söndürdü. Antakya'nın fethinden sonra Fransa kralının seferine karşı Mısır'ı savunmak zorunda kalabileceğini düşünen I. Baybars, 1271'de yeniden Suriye'ye yürüyerek Haçlılar'ın elinden Safita, Krak des Chevaliers, Montfort kalelerini aldı. Böylece Franklar'ın hâkimiyeti sadece kıyıda ellerinde tuttıkları birkaç şehirle sınırlı kaldı. Bu arada krallık içindeki çekişmeler de sürüp gidiyordu. İmparator II. Friedrich zamanından beri krallık, hep orada bulunmayan hükümdarlar tarafından idare edilmişti. Fakat 1268'de son Hohenstaufen hanedanı üyesi Konradin'in ölümünden sonra krallık tacı Kıbrıs Kralı III. Hugues'e verildi. Ancak ne yeni kralın gayretleri, ne de 1271'de ordusuyla Akka'ya gelen İngiltere kralının oğlu Edward'ın çabaları krallıkta birliği sağlayabildi. 1272'de Edward

³¹ Demirkent, c.XIV,s.541-542; Norman Davies, Avrupa Tarihi, s.386; P. K.Hitti, *İslam Tarihi*,s.897,899; Paine, *Haçlı Seferleri*, s.83-87; J.M.Roberts, *Avrupa Tarihi*, s.216-217

³² Demirkent, c.XIV,s.542; P. K.Hitti, *İslam Tarihi*,s.873; E.Lavisse, *Histoire de France*, s.42

yurduna geri döndü. Kral III. Hugues de 1276'da kavgaların bir türlü son bulmadığı krallık topraklarından ayrılıp Kıbrıs'a gitti. Bu arada Doğu Akdeniz'i hâkimiyeti altına almak amacıyla bir süreden beri uğraşan Sicilya Kralı Charles d'Anjou, nihayet Papanın desteğiyle Doğu krallık tahtı üzerinde en yakın hak sahibi olan Marie d'Antioche'dan bu hakkı satın aldı (1277). Charles Kudüs kralı sıfatıyla Akkâ'ya bir temsilci yolladı. Ancak Charles'ın ilgisi krallıktan ziyade Bizans Devleti'ne yönelikti. Bütün gayesi, 1261'de yeniden kurulan Bizans Devleti'ni ortadan kaldırıp tekrar Latin hâkimiyetini tesis etmektir. Fakat Charles gayesine ulaşmadan 1285'te öldü. Onun ölümünden sonra Doğu Krallığı'ndaki baronlar Kıbrıs Kralı II. Henri'yi hükümdarları olarak tanıdılar.

Bu arada Haçlılar 1277'de I. Baybars'ın ölümüyle geçici bir rahatlık duydular. Moğollar ve Ermeni Kralı III. Leo da krallığın yeniden güçlenmesini desteklemekteydiler. Fakat 1279'da Memlük tahtına çıkan Kalavun, tekrar Suriye'ye giren Moğollar'ı 30 Ekim 1281'de Humus önlerinde yapılan savaşta yenilgiye uğrattı. Moğollar Fırat'ın gerisine çekildi ve böylece Haçlılar'la Moğollar'ın birleşmesi önlenildi. Bundan sonra Kalavun önce Merkab Kalesi'ni zaptetti (1285). Memlükler karşısında krallığın güçsüzlüğü İlhanlı Hükümdarı Argun'u da endişeye düşürmekteydi. Argun, Haçlılar'la bir ittifak yaparak krallığı yaşatmak için yeni bir Haçlı seferi hususunda Avrupa ile temasa geçti. Elçisi Rabban Sauma'yı papaya, Fransa ve İngiltere krallarına gönderdi. Ancak bu girişimleri sonuçsuz kaldı. Öte yandan Kalavun, Antakya Prinkepsliği'nden kalan son şehir Lazkiye'yi aldı (1287). Ardından büyük bir orduyla Trablus'u kuşatan Kalavun 26 Nisan 1289'da şehri zaptetti ve deniz kuvvetleri hala güçlü olan Haçlılar'ın burasını yeniden ele geçirme teşebbüslerini önlemek üzere şehrin surlarını tamamen yıktırdı.

Trablus'un kaybı Akkâlîlar'ı büyük bir endişeye düşürdü. Kral Henri, Sultan Kalavun'dan krallık ve Kıbrıs için esasen mevcut olan anlaşmanın uzatılmasını istedi ve teklifi kabul edildi. Henri ayrıca acilen yardım gönderilmesi gerektiğini Avrupa'ya bildirdi. Bu çağrıya İtalya'dan olumlu cevap geldi. Venedikliler yirmi, Aragon kralı da beş gemiyle bu sefere katıldılar. 1290 Ağustosunda Akka'ya varan İtalyan Haçlıları şehirde ticaretle uğraşan Müslümanlara saldırmaya başladılar, daha sonra da şehirdeki bütün Müslümanları öldürdüler. Katliam haberini duyan Sultan Kalavun 4 Kasım 1290'da ordusuyla Kahire'den yola çıktı. Ancak altı gün sonra hastalandı ve ölümünden önce oğlu el-Melikü'l-Eşref Halîl'den seferi devam ettireceğine dair söz aldı. Ancak mevsim geçtiğinden sefer ilkbahara ertelendi.

El-Melikü'l-Eşref hazırlıklarını tamamladıktan sonra 6 Mart 1291'de Kahire'den hareket etti. Hâkimiyeti altındaki bölgelerden getirttiği kuşatma aletleri ve mancınıklarla takviye ettiği ordusuna Dimaşk ve Hama birlikleri de katıldı. Akka önüne ulaşan Müslüman ordusu 6 Nisan'da şehri kuşattı. Aralarındaki anlaşmazlıkları bir yana bırakan Akkâlî baronlar, Templier, Hospitalier ve Alman tarikat şövalyeleri, Venedikliler ve Pisalılar, Kral Henri ile birlikte Kıbrıslı şövalyeler, ayrıca eli silah tutan şehir halkı savunmaya katıldılar. Bir buçuk ay süren çatışmalardan sonra 18 Mayıs 1291'de Akka fethedildi. Şehirde bulunanların çoğu öldürüldü; geri kalanlar esir alındı.

Daha sonra el-Meltekü'l-Eşref'in gönderdiği bir ordu 14 Temmuz'da Sûr şehrini ve 31 Temmuz'da Beyrut'u ele geçirdi. Bu sırada sultan hiçbir direnişle karşılaşmadan Hayfa'yı aldı. Son olarak da Templier şövalyelerine ait iki büyük kale Antartus (Tortosa) 3 Ağustos'ta, Aslit 14 Ağustos'ta zapt edildi. Sultanın askerleri birkaç ay boyunca kıyı bölgelerinde dolaşp muhtemel bir Haçlı saldırısına yararlı olabilecek her şeyi imha ettiler. Kaleler yıkıldı, meyvelikler kesildi, su tesisleri kullanılmaz hale getirildi.³³

10-Son Haçlı Seferleri

El-Melikü'l-Eşrefin 1291'de Haçlılar'ın Filistin'deki hâkimiyetine son verip Akka'yı fethetmesi Avrupa'da büyük üzüntü meydana getirdi: fakat 1187'de Kudüs'ün kaybı gibi büyük yankı uyandırmadı, zira sonuç görünüyordu. Papa IV. Nicolaus, 1291'den önce Doğu'ya yardım sağlamak için çok gayret sarfetmişti. Fakat ne kendisi ne de halefleri yeterince yardım temin edebildiler. Yine de Avrupa'da Haçlı seferi propagandaları sürüp gitti. Yıllarca değişik projeler üretildi. Mesela Fransız misyoneri Ramon Llull "*Liber de Fine*" (*Livre de la fin*) adlı eserinde, askeri güç kadar etkili vaazların da yer alacağı bir programın uygulanması gerektiğini ileri sürdü. Fransız hukukçusu Pierre Dubois, Fransa Kralı IV. Philippe'in liderliğinde yapılacak bir sefer için ayrıntılı bir proje hazırladı. Templier tarikatının üstadı Jacob de Molay, 1307'de Papaya sunduğu raporda önce Akdeniz'de deniz üstünlüğünün sağlanmasını, ardından Batı krallarının büyük kuvvetlerle Kıbrıs'ta toplanıp yeniden Suriye'de karaya çıkmalarını tavsiye ediyordu. 1321'de tarihçi Marino Sanudo *Secteta Fidelium Crucis* adlı eserinde, Mısır'a ekonomik ambargo uygulanmak suretiyle Doğu'nun zayıflatılabileceğini iddia ediyordu. Ancak bu projelerin hiçbiri uygulanamadı. Avrupa'da heyecan uyandıran bu propagandalardan, yeni bir Haçlı seferi düzenleyeceğini söyleyerek kiliseden durmadan para çeken Fransa Kralı Philippe yararlandı. İngiltere Kralı Edward ise ülkesinde yeni bir Haçlı seferiyle ilgilenemeyecek kadar İskoçya sorunlarıyla meşguldü. Ayrıca Fransa ve İngiltere arasındaki rekabet 1337'de bu iki ülkeyi Yüzyıl Savaşlarına sürükleyecekti. Kutsal ülkede savaşmak amacıyla kurulmuş şövalye tarikatları da Doğu'yu bir yana bırakmışlardı: Alman şövalye tarikatı, Akkâ'nın kaybından sonra faaliyetlerine Baltık bölgesinde devam etmekteydi. Hospitalier şövalyeleri önce Kıbrıs'ta karargâh kurmuşlar, 1308'de Rodos adasını ele geçirip merkezlerini buraya taşımışlardı. Templier tarikatına gelince, bu tarikatın mensupları 1308'de Kral IV. Philippe'in zulmüne uğrayıp önce Fransa'da, daha sonra diğer Avrupa ülkelerinde tutuklandılar ve öldürüldüler, malları ve mülkleri ellerinden alındı. 1312'de Papa V. Clementius bir emirname ile bu tarikata son verdi. Bu gelişmeler sonucunda ismen Kudüs kralı unvanını taşıyan Kıbrıs kralları, kutsal ülkeyi yeniden ele geçirme faaliyetlerini

³³ Demirkent, c.XIV,s.542; Norman Davies, Avrupa Tarihi, s.386; P. K.Hitti, *İslam Tarihi*,s.874-875,890-894; Paine, *Haçlı Seferleri*, s.89-92; J.M.Roberts, *Avrupa Tarihi*, s.214-217

Doğu'da yürütebilecek yegâne kişiler olarak kaldılar. Yeni bir Haçlı seferinin düzenlenmesini yıllarca bekleyen ve bu iş için Doğu'da önemli bir üs teşkil eden Kıbrıs uzun süre Müslümanlardan ciddi bir tehditle karşılaşmadı.

1359'da Kıbrıs kralı olan I. Pierre yüreği Haçlı ateşiyle yanan bir kişiydi. İlk savaşlarını, Ermeniler'den Korykos Kalesi'ni satın almak suretiyle ayak bastığı Anadolu'da Türkler'e karşı yaptı. 1362'de, yeni bir Haçlı seferini gerçekleştirmek amacıyla Batı ülkelerini dolaşmaya başladı. Rodos, Venedik, Cenova'dan sonra Fransa'da Papa ve Kral II. Jean ile görüştü. Kral Haçlı seferi konusunda iş birliği vaad etti ve birçok asilzadesiyle birlikte Haçlı yemini etti. Papa da kutsal savaş çağrısında bulundu. Daha sonra Pierre İngiltere ve Almanya'ya giderek her taraftan Haçlı seferi için vaadler aldı. 1365'te Doğu'ya dönerken Venedik'te güçlü bir Haçlı ordusu toplanmış bulunuyordu. Ordu önce Rodos'a geldi ve orada gizli tutulan hedefin İskenderiye olduğu açıklandı. 156 gemiden oluşan donanma 9 Ekim'de İskenderiye önlerine geldi. Şehir halkı ve garnizon gafil avlanmıştı. Ertesi gün Haçlılar'ın karaya çıkmasına engel olmaya çalışan garnizon kahramanca savaştıysa da başarı sağlayamayıp surların gerisine çekildi. Haçlılar surlara saldırdılar ve çok az sayıda askerin savunduğu doğu surlarını aşip İskenderiye'ye girdiler.

11 Ekim günü bütün şehir Haçlılar'ın eline geçti. Haçlılar zaferlerini görülmemiş bir vahşet ve zulümle kutladılar. 250 yıllık kutsal savaş Haçlılar'a insanlığın ne olduğunu öğretememişti. Haçlılar şehrin zenginliği karşısında çılgına döndüler. Müslümanların yanı sıra yerli Hıristiyanlar ve Yahudiler de onların vahşetinin kurbanı oldular. Camiler, türbeler yağmalandı: halk kılıçtan geçirildi. Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi 5000'in üstünde insan esir alındı. Bütün eşyalar limandaki gemilere taşındı. Haçlılar; ele geçirdikleri muazzam ganimetle yurtlarına geri dönmekten başka bir şey düşünmüyorlardı. Öte yandan Kahire'den yola çıkan Memlük ordusunun şehre yaklaşmakta olduğunu öğrenen Haçlılar 16 Ekim'de gemilerine binip önce Kıbrıs'a gittiler, oradan da ülkelerine döndüler. İskenderiye'nin yağmalandığı haberi başta Papa olmak üzere Avrupa'da pek çok kişiyi sevindirmişti. Ancak kısa sürede bütün Avrupa bu seferin sonuçlarından etkilendi. Akdeniz ticareti durdu ve Doğu'dan mal gelmez oldu. Bu arada Kral Pierre yeniden bir sefer düzenlemek istediysede artık Avrupa'dan yardım beklemek boşuna idi.

Hedefi kutsal ülkeyi geri almak olan Haçlı seferlerinin sonuncusunu teşkil eden İskenderiye katliamı, yarım yüzyıldan beri Memlükler ile Kıbrıs ve Avrupa arasında barış içinde süregelen hayatı olumsuz etkiledi. O zamana kadar Müslüman ülkesinde yaşayan Hıristiyan tebaaya iyi muamele edilmişti. Hıristiyan hacılar hiçbir engelle karşılaşmadan kutsal yerleri ziyaret etmişlerdi. Doğu ve Batı arasındaki ticaret çok gelişmişti. Bu olay üzerine yerli Hıristiyanlar için güç bir dönem başladı. Kutsal Mezar Kilisesi üç yıl süreyle kapatıldı. Ticari ilişkiler kesildi. Kıbrıs Krallığı ortadan kaldırılması gereken bir düşman olarak görüldü. Memlükler 1426'da Kıbrıs'ı tahrip ederek İskenderiye'nin intikamını aldılar. Bu sırada Akdeniz'in doğusunda Çukurova'da varlıklarını sürdüren Ermeniler de devlet olarak ortadan kalktı. Bütün XIII.yüzyıl boyunca Haçlılar'ın ve Moğollar'ın en yakın dostu olan Ermeniler, Haçlı

Krallığı'nın son bulmasından ve Moğol hâkimiyetinin çöküşünden sonra 1337'de topraklarının büyük bir kısmını Türkler'e kapırdılar. 1375'te ise birbiriyle anlaşılan Türkler ile Memlûkler tarafından bütün Ermeni ülkesi itaat altına alındı.

XIV. yüzyılın sonlarına doğru Batı dünyasının dikkati Kudüs'ten ziyade Balkanlar'a çevrildi. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılması üzerine Anadolu'da kurulan Türk beyliklerinden Osmanlılar kısa zamanda büyük gelişme gösterdi. 1354'ten sonra Balkan yarımadasında ilerleyen Osmanlı Türkleri 1390'da Vidin'i fethederek Tuna kıyısına vardılar. Macar kralının yardım çağrısı üzerine Avrupalılar Türkler'e karşı yeni bir Haçlı seferi düzenledilerse de 1396'da Niğbolu'da Yıldırım Bayezid kumandasındaki Türk ordusu karşısında kesin bir yenilgiye uğradılar. Daha sonra Avrupa yeniden bir Haçlı ordusu toplayıp bu defa II. Murad'ın kumandasındaki Türkler'in üzerine yürüdüler, fakat 1444'te Varna'da yapılan savaşta tekrar hezime uğradılar. 1453'te II. Mehmed'in İstanbul'u fethiyle Osmanlılar'ın Avrupa'daki üstünlüğü ispatlanmış oldu ve Doğu Akdeniz hâkimiyeti Türkler'in eline geçti.³⁴

11. Haçlı Seferlerinin Sonuçları

Bu seferler dolayısıyla Doğu'da kurulan Latin hâkimiyetinin iki yüzyıla yakın süren varlığı hem bölgede hem de Avrupa'da birçok yönden etkili oldu. Doğu Hıristiyanlarına yardım sloganıyla başlayan Haçlı hareketi Doğulu Hıristiyanlara faydadan çok zarar vermiştir. Anadolu, Suriye ve Filistin'de yaşayan Hıristiyanlar, başlangıçta Haçlılar'ın kendilerini Türk ve Bizans hâkimiyetinden kurtarıp bağımsızlıklarına kavuşturacaklarını sanmışlardı. Fakat kısa zamanda amaçlarının Doğu'da kendi çıkarlarına uygun bir düzen kurmak olduğunu gördüler. Haçlılar, tesis ettikleri devletlerin tebaasını oluşturan yerli Hıristiyanlara halifelerden ve Türk idaresinden daha sert davrandılar. Onların dini geleneklerine müdahale ettiler. Yerli Hıristiyanları mevkilerinden uzaklaştırdılar; hatta en acımasız şekilde öldürmekten çekinmediler. Ancak Haçlılar'ın asıl kötülüğü Bizans'a oldu. Hareketin başından itibaren İstanbul'u zaptetme düşüncesini ve Bizans'a duydukları nefreti her fırsatta ortaya koyan Haçlılar, vazgeçemedikleri bu tutkularını Dördüncü Haçlı Seferi sırasında gerçekleştirme imkânını buldular. Bizans İmparatorluğu ortadan kaldırıldığı gibi İstanbul görülmemiş bir vahşetle yağmalandı. Bizans'a yardım sözünü dillerinden düşürmeyen Avrupalılar, imparatorluğu bir daha eski gücüne kavuşamayacak şekilde mahvetmişlerdi. Bundan sonra Bizans artık komşularına karşı kendini savunmaya çalışılan sıradan bir devlet olarak varlığını sürdürdü.

Haçlı seferleri başlangıçta Anadolu Türkleri üzerinde olumsuz etki yaptı ve baskın niteliğinde gelişen saldırıları ile Anadolu Selçuklu Devleti'ne gerçekten bir darbe vurdu. Türkler Orta Anadolu'ya çekilmek zorunda kaldılar. Haçlılar 1097'de Selçuklu topraklarından geçerek Suriye'ye indiler. Ancak I. Kılıç Arslan, dört yıl sonra

³⁴ Demirkent, c.XIV,s.543

gelen Haçlı ordularını arka arkaya imha ederek Anadolu topraklarını Haçlılar'a tamamıyla kapattı. Haçlı tehdidi Üçüncü Haçlı Seferi'ne kadar sürdüyse de bu durum Türkler'in Anadolu'da kökleşmesini engelleyemedi.

Avrupa'daki tesirleri çeşitli alanlarda görülen Haçlı seferleri XII ve XIII. yüzyıllarda Avrupa toplumunun değişen yapısını kısmen etkiledi. Toplumda huzursuzluk meydana gelen saldırgan kişilerin, sefalet içindeki köylülerin Birinci Haçlı Seferi ile sayıları yüz binleri bulan büyük kitleler halinde Doğu'ya gidişi, Avrupa'da özellikle Fransa'da kralın ve feodal beylerin düzeni sağlamasında ve otoritelerini güçlendirmesinde faydalı oldu. Sefere çıkanlar mallarını ya sattılar veya bağışladılar. Geri dönenler olmakla birlikte çoğu Doğu'da kaldı veya savaşlarda öldü. Böylece birçok eski ailenin yerine yenileri ortaya çıktı.

Haçlı seferlerinin başlangıçtaki başarısı hareketin öncülüğünü yapan Papalığa prestij kazandırdı. Fakat arkadan gelen başarısızlıklar kilisenin gücünü azalttı. Ayrıca dini kuruluşlardan alınan vergiler tepkilere yol açtı. Haçlı hareketinin sağladığı imkânla Dominicain ve Franciscain keşişlerinin XIII. yüzyılda Doğu'da yerleşmesi, bunların Haçlı bölgelerinde misyonerlik faaliyetinde bulunmalarına fırsat verdi. Papalar, Doğu hükümdarlarına gönderdikleri mektuplarla misyoner keşişlere özel imkânlar tanınmasını sağladılar.

Doğu'da yerleşen Haçlılar zamanla mahallî adetlere alıştılar: yerli kıyafetler giymeye, mahalli yemekler yemeye başladılar. Bunlar yerli doktorlara tedavi oluyor ve çoğu yerli Hıristiyan kadınlarla evleniyordu. İslam dünyasıyla bilhassa ticarî alandaki temas sonunda bunların bir kısmı Arapça öğrendi. Bu dilden birçok kelime ve terim Avrupa dillerine girip yerleşti. Fakat Haçlılar yine de Batılı atalarının geleneklerini devam ettirdiler. Yazışmalarda Latince kullanıyorlardı.

XIII. yüzyılda hazırlanan kanun mecmuası Assises de Jérusalem ise Fransızca kaleme alınmıştı. Haçlı seferleri döneminde bu konuyu işleyen pek çok tarih kitabı yazıldı. Avrupa'da tarihî edebiyat gelişti. Arap edebiyatı vasıtasıyla Doğu'nun çeşitli hikayeleri, masalları Avrupa'ya yayıldı. Haçlılar Avrupa'ya askeri alanda da yenilikler getirdiler. O zamana kadar Batı'da mevcut savunma mevki dört köşe bir kuleden ibaretti. Büyük kalelerin yapılması, savunma ve kuşatma taktikleri, ziftin kullanılması Avrupa'ya gelen yeniliklerdi. Ayrıca Haçlılar kiliselerin inşasında Doğulu ustalardan öğrendikleri sivri kemer kullanmasını Batı'ya taşıdılar. Bunun ilk örnekleri, 1115'te Boulogne'da yapılan Wast ve St. Ulmer kiliselerinde görülür. Aynı dönemde yapılan Cluny Manastırı'nda da sivri kemerler kullanılmıştır. Sonuç olarak Haçlılar, Ortaçağ Avrupası'na Doğu'nun kültürünü taşımakta etkili olmuşlar, bu dönemde ticaret yollarının açtığı imkânla Doğu'nun en uzak köşelerine kadar giden seyyahlar Doğu'nun güzelliğini, zenginliğini, sanat ve ilmini Batı'ya tanıtmışlardır.³⁵

Kendilerini Katolik âleminin hâmisi sayan Fransa Kralları (Rois Très Chrétiens), Haçlı Seferlerinin (1096-1291) akamete uğramasını takiben, XIV.yüzyıldan itibaren,

³⁵ Demirkent, c.XIV,s.545-546; Hasan İbrahim, *İslâm Tarihi*, c.V, s.305-307

Balkanlar üzerinden Türk –Müslüman ilerleyişini endişe ile karşılamıştır. Bu ilerleyiş karşısında Bizans İmparatorları, Balkanlar ve Macaristan’daki Hıristiyan hükümdarlar, Batıdan yeni Haçlı Seferleri tertibini istemişler, bunu Papalar da körüklemiştir. Fakat Haçlı Seferlerinin acı hatıraları, Papaların eski nüfuzlarını kaybetmeleri ve Fransa’nın o sırada vahdetini temin gayretiyle düşmanları ve bilhassa İngiltere ile Yüz Yıl Savaşı’na (1337-1453) girişmiş olması, Doğudan gelen bu tehlikeye karşı bir sefer açılmasına mani olmuş, ancak cılız birkaç askerî teşebbüse girişilmiştir.

Hıristiyan âlemi ile Türk-Müslüman âlemi arasındaki bu münafaret karşılıklı idi. Türkler de Hıristiyan devletlere karşı açtıkları harpleri bir “cihadı mukaddes” telâkki ediyorlardı. Onlar için “kâfir”lere karşı mücadele bir din vazifesiydi. Bu mücadele devamlı olup araya giren fasılalar hakikî bir barış değil, mütareke addediliyordu. Ancak şurasını da, bizzat Batılı tarihçilere uyararak, kaydetmek lazımdır ki, bu devrede Hıristiyan âleminin Türkler hakkındaki dar ve çok menfî manadaki taassubuna karşılık, Türkler Hıristiyanlara karşı oldukça müsamahakâr ve anlayışlı davranmışlardır.³⁶

SONUÇ

Türk-Fransız ilişkileri Avrupa Hun İmparatoru Attila’nın Galya üzerine düzenlediği seferlerle başlar. 451’de Troyes civarında meydana gelen savaştan sonra St. Geneviève sayesinde Paris Hunlar’ın eline düşmekten kurtulur; ancak Attila, “atının geçtiği yerde ot bitmez” ifadesiyle unutulmayan bir şahsiyet olarak tarihte yerini alır.

Bu arada bazı Arap ve Batılı kaynaklarda, Fransızlar’la Türkler’in Nuh’un oğlu Yafes’in soyundan geldikleri, yani kuzen oldukları tarzında masalsı rivayetleri de unutmamak gerekir.

Tarihi süreçte Avrupa Hunları sonrası belirsizleşen Türk-Fransız ilişkileri Haçlı seferlerinin başlamasıyla yeniden tarih sahnesine çıkarak bugüne kadar gelir.

Tarihin en hazin dönemlerinden biri olan Haçlı seferleri sırasında Türkler Fransızlar başta olmak üzere Avrupalıların saldırısına maruz kaldılar. Fransız keşiş Pierre L’Hermite yönetimindeki çapulcu Haçlı grubu, İznik yakınlarında I. Kılıç Arslan’ın kardeşi tarafından yok edildi. Fakat bu grubun arkasından Avrupa’nın bütün eli silah tutan insanlarından, şövalyeler, kontlar ve düklerden oluşan bir ordu, Anadolu’ya girdi. Bu ordu, Türkiye Selçuklu Devleti’nin merkezi İznik’i kuşatıp ele geçirdikten sonra şehri, Bizanslılara teslim etti(1096).

³⁶ İsmail Soysal, Fransız İhtilâli ve Türk –Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802), Ankara, 1999,s.1 G.Le Bon, *La Civilisation des Arabes*, 249-254

Eskişehir ovasında Kılıç Arslan yönetimindeki Türk ordusu Haçlı ordusu karşısında dayanamayıp geri çekildi. İznik kaybedildiğinden başkent Konya'ya taşındı. Bundan sonra, Türkler ile Haçlılar arasında Anadolu yaylalarında amansız bir gerilla savaşı başladı. Ancak Haçlılar yollarına devam ettiler. Kudüs'ü Fatımîler'den aldılar (1099).

İkinci Haçlı seferine katılan Fransa kralı VII. Louis ile Almanya İmparatoru III. Konrad ayrı ayrı yollardan Anadolu'ya geldiler. Konya ovasında Türkiye Selçukluları Devleti sultanı I. Mesud tarafından büyük bir bozguna uğratılan Alman imparatoru canını zor kurtararak İznik'e sığındı. Fransa kralı ise ordusu ile birlikte İznik'e geldi. Alman imparatorunun bozguna uğradığını öğrenince, Selçuklu ülkesinden geçmenin imkânsız olduğunu anlayarak Efes, Denizli ve Antalya yönünde yoluna devam etti. Haçlılar, Türklerin saldırı ve baskınlarına karşın Antalya'ya varabildiler. Haçlıların bir kısmı, Antalya'dan gemilere binerek Suriye'ye gitti. Kalanlar da Türk ve Rumların saldırıları karşısında perişan duruma düştüler.

Selahaddin Eyyûbî'nin, Kudüs'ü ele geçirmesine cevap olarak Üçüncü Haçlı seferi düzenlendi. Fransa kralı Philippe Auguste, Alman İmparatoru Frederich Barbarossa ve İngiltere kralı Arslan Yürekli Richard'ın yönettiği ordular, Avrupa'dan yola çıktılar. Alman imparatoru büyük bir ordu ile İstanbul üzerinden Anadolu'ya geçti. Haçlılar, Selçuklu topraklarına girdiğinde, karşılarında II. Kılıç Arslan'ın kuvvetlerini buldular.

II. Kılıç Arslan, Haçlılara baskınlar düzenleyerek pek çok kayıplar verdirdi. Haçlılar yollarına devam ettiler. Alman imparatoru Silifke'de, nehirde boğularak öldü. İngiltere ve Fransa kralları ise, Akdeniz yolu ile Filistin'e geldiler. Akka'dan karaya çıkarak burayı ele geçirdiler. Kudüs'ü alabilmek için Selahaddin Eyyubi ile savaştılar. Ancak, hiçbir sonuç alamayacaklarını anlayarak ülkelerine geri döndüler. Kudüs, Müslümanların elinde kaldı. Aralıksız süren mücadelelerden sonra, nihayet 1291'de Akka'nın geri alınışı ile Haçlılar Müslüman topraklarından atıldı.

Bu savaşıardan, İslam dünyası ve özellikle Türkler son derece yıpranmış olarak çıktı. Türkler, can ve mal kaybına uğradılar. Anadolu'daki Türk yerleşmesi bir süre için durakladı. Türklerin batıya doğru ilerleyişi durdu. İstanbul'un fethi gecikti. Ancak Türklerin İslâm âlemindeki etkisi giderek arttı.

Fransızlar başta olmak üzere Avrupalılar, bu seferler sonunda doğunun ilmî teknolojik üstünlüğünü anladılar. O zamana kadar bilinmeyen pusula, barut, kâğıt vb, Avrupa'ya götürüldü. Bunların her biri, bilimsel ve teknik alanda gelişmelere yol açtı. Doğu ile Batı arasında kültür alışverişi gerçekleşti. Ortaçağ Hıristiyan dünyası Türkler'i ve İslâm'ı kendisi için bir tehlike olarak nitelendirip reddederken bu bakış açısı değişmeye yüz tuttu. Üstelik bu süreçte, İslâm'ın İspanya ve güney Fransa topraklarındaki yerleşimi devam ettiği gibi, felsefe, bilim ve fikir hayatındaki etkisi de daha aktif bir şekilde görülmeye başlandı.

Özellikle Fransa'da XII. yüzyıldan itibaren, "Bîrunî, Nâsuriddin Tûsî, Harizmî (el-Harezmi, Khwârizmî), Farabi, İbni Sina ve Gazzali'nin, Albert Le Grand, Thomas d'Aquin gibi entelektüel çevreler üzerinde etkilerini unutmamak gerekir.

KAYNAKÇA

- ANADOL, Cemal, *Türk Kültür ve Medeniyeti*, İstanbul 2002
- BALTACI, Cahid, *İslam Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 2010
- BENDJEBBAR, André, *Histoire de France*, Paris 1986
- DEMİRKENT, Işın, "Fransa-Tarih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), c.XIII, s.173-176; c.XIV, 523-546
- FLETCHER, Richard, *La Croix et le Croissant*, Paris 2003
- HASAN, İbrahim Hasan, *İslâm Tarihi* (trc.İsmail Yiğit), İstanbul 1992, c.V
- HİTTİ, Philip K., *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, (ter.Salih Tuğ), İstanbul 2011
- İBNÜ'L-ESÎR, *el-Kâmil: İslâm Tarihi* (trc.Abdülkerim Özaydın), İstanbul 1987, c.X-XII,
- KÖYMEN, Mehmet Altan, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi; İkinci İmparatorluk Devri*, Ankara 1954, c.II,
- LAVISSE, Ernest, *Histoire de France*, Paris 1912
- LE BON, Gustave, *La Civilisation des Arabes*, Paris 1996
- MAALOUF, Amin, *Les Croisades vues par les Arabes*, Paris 1983
- MERÇİL, Erdoğan- Ali Sevim, *Selçuklu Devletleri Tarihi: Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, Ankara 1995
- MİCHAUD, M., *Histoire des Croisades*, Paris 1825, c.I
- OSTROGORSKY, G., *Bizans Devleti Tarihi* (trc. Fikret Işıltan), Ankara 1980,
- PAİNE, Mike, *Haçlı Seferleri* (trc.Cumhur Atay), İstanbul 2007
- RUNCİMAN, Steven. *Haçlı Seferleri Tarihi*, (trc.Fikret Işıltan), Ankara 1998, c. I-III
- ROBERTS, J.M., *Avrupa Tarihi*, (trc. Fethi Aytuna), İnkılâp Kitabevi, 2010
- ROUX, Jean-Paul, *Histoire des Turcs Deux milles ans du Pacifique à la Méditerranée*, Librairie Arthème Fayard, 2000
- SANDER, Oral, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, Ankara 2011
- SOYSAL, İsmail, *Fransız İhtilâli ve Türk -Fransız Diploması Münasebetleri (1789-1802)*, Ankara, 1999

SOYSAL, İsmail, “Fransa-Türk-Fransız İlişkileri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), c.XIII,s.181

ŞEBENDERZÂDE, Ahmed Hilmi, *İslam Tarihi*, İstanbul 1971,c.I

TURAN, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1980

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye: Alp Arslan’dan Osman Gazi’ye: 1071-1318*, İstanbul 1971